

Razvoj i značenje Narodnih novina - prikaz na temelju odabranih izvora s osvrtom na zastupljenost u knjižnicama

Ščipior, Ana-Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:676684>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER BIBLIOTEKARSTVO
Ak. god. 2020./2021.

Ana-Marija Ščipior

**Razvoj i značenje Narodnih novina – prikaz na temelju
odabranih izvora s osvrtom na zastupljenost u knjižnicama**

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Daniela Živković

Zagreb, ožujak 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Kratki osvrt na povijest novinstva u Hrvatskoj.....	1
3. Dostupni izvori o Narodnim novinama.....	5
4. Političke prilike u vrijeme pojave Narodnih novina.....	8
5. Povijesni pregled izlaženja Narodnih novina.....	10
5.1. Osnutak Novina Horvatzkih.....	10
5.2. Osnutak Gajeve tiskare.....	13
5.3. Zabrana ilirskog imena.....	14
5.4. Narodne novine ponovno mijenjaju ime.....	17
5.5. Velika previranja 1848. godine.....	19
5.6. Narodne novine postaju službeni list vlade.....	21
5.7. Gaj prodaje novine Zemaljskoj vladi.....	25
5.8. Narodne novine u razdoblju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca a potom Kraljevine Jugoslavije.....	27
5.9. Narodne novine u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske.....	29
5.10. Narodne novine nakon Drugog svjetskog rata.....	30
5.11. Narodne novine u samostalnoj Republici Hrvatskoj.....	33
6. Nakladnička kuća Narodne novine.....	38
7. Narodne novine i knjižnice.....	39
8. Zaključak – značaj Narodnih novina za suvremenu Hrvatsku.....	44
9. Literatura.....	48

1. Uvod

Tema kojom se ovaj diplomski rad bavi jest nastanak Narodnih novina i njegove promjene i razvoj kroz povijest. Želja je istaknuti razloge nastanka novina, tko ih je osnovao i zašto, povijesne prilike u kojima se novine javljaju i što one znače za tadašnje društvo, kako su opstale do danas i kakvu ulogu imaju u današnjem društvu. Cilj je navesti tko je sve pisao o ovoj temi, koliko ima dostupne literature o Narodnim novinama u našim knjižnicama i internetskim portalima. Koristit će se istraživačka metoda deskripcije odnosno opisivanja zateknutog stanja stvari. Na samom kraju rada pisat će se o zastupljenosti Narodnih novina u našim ponajvećim gradskim i sveučilišnim knjižnicama. U tom poglavlju bit će naveden način pohrane i korištenja samih novina u pojedinim knjižnicama.

2. Kratki osvrt na povijest novinstva u Hrvatskoj

Već u prvim retcima predgovora svoje knjige Josip Horvat piše: „Novinstvo je Hrvatske, kao kod svih mladih naroda, od svih grana javne djelatnosti najviše neposredno utjecalo na sam život narodni. Bez novinstva teško je zamisliti suvremenost naroda i zemlje. Novinstvo je pridonijelo ostvarenju jedinstvenog pravopisa i zajedničkog književnog jezika, ono je počelo buditi spoznanje jedinstva interesa prvo kod Hrvata, a zatim svih ostalih Južnih Slavena. Bilo je naročito u ilirsko doba poluga političkoga razvoja, uklanjalo stare predrasude, raskršilo puteve književnosti. Bilo je to moguće, jer su svake novine i produkt, i izraz društvenih težnja i snaga, živ njihov organ.”¹

Jedan od velikih događaja u razvitku ljudskog roda, izum tiska, ujedno je i početak novinstva, kako ga danas poznajemo. Razvitak tiska i razvitak novinstva otad su nerazdjeljivo povezani. Izumom tiska dobio je čovjek jeftino sredstvo – pisana je knjiga i novina bila skupa stvar – da možemo prostorno i vremenski neograničeno prenositi svoje misli i zapažanja, njima trajno utjecati na neograničeno velik krug ljudi. Tisak je ostvario mogućnost da znanje, nova vijest, postane dobro svijui, a ne samo povlaštenih pojedinaca. Izum je tiska i začetak demokracije, bez tiska ona nebi mogla postojati u višim i većim društvenim i državnim organizacijama“², smatra Horvat.

¹ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939. Zagreb : Stvarnost, 1962. Str. 31.

² ibidem, str. 37.

Prve novine o kojima se zna da su izlazile u Hrvatskoj zvale su se „Ephemerides Zagrabinses“ – Zagrebačke novine. Bilo je to 1771. Druge poznate zagrebačke novine tiskane su na njemačkom jeziku i zvale su se „Agramer deutsche Zeitung“ – Zagrebačke njemačke novine. Izlazile su 1786. Treće novine koje su izlazile u Hrvatskoj, u Zagrebu, 1789. bile su „Kroatischer Korrespondent“ koje izlaze do 1790.³

Prve novine na našem jeziku izlazile su u Zadru od 1806. do 1810. Bile su to službene novine francuske uprave u Dalmaciji. Izlazile su dvojezično, talijanski i hrvatski: „Il Regio Dalmata“ – „Kraglski Dalmatin“.⁴ Te su novine važno vrelo za proučavanje prošlosti Dalmacije u vrijeme francuske vladavine.⁵

Novo građansko društvo u Hrvatskoj tek se stvaralo, a starije generacije bile su školovane u njemačkim školama. Tako je prvi časopis u modernom smislu te riječi tiskan njemačkim jezikom, 1826. u Zagrebu pod imenom „Luna“, a 1830. taj je list postao književno-zabavnim prilogom novina „Agramer politische Zeitung“ (1830 – 1918) „Luna“ povremeno donosi priloge na hrvatskom jeziku o potrebi narodnoga preporoda i objavljuje kajkavske stihove – Tome Mikloušića, Ljudevita Gaja, Romualda Kvaternika i drugih.⁶

Prve hrvatske novine koje su izlazile isključivo na hrvatskom jeziku, za hrvatske čitatelje zasnovao je, pokrenuo i vodio Ljudevit Gaj. To su „Novine horvatske“ koje su počele izlaziti 6. siječnja 1835. zajedno s književnim prilogom „Danica horvatsko-slavonsko-dalmatinska“. To je početak hrvatskoga narodnoga preporoda, koji s promjenom imena „ilirski“ kratko vrijeme postaje ilirski pokret, a konačno prerasta u Hrvatski narodni preporod. „Novine“ su donosile političke obavijesti a „Danica“ književne priloge. Nakon godine dana i „Novine“ i „Danica“ izlaze pod ilirskim imenom, a što je bilo povezano s politikom preporoditelja o slavenskoj uzajamnosti, međusobnom upoznavanju i kulturnoj suradnji. Nakon zabrane ilirskog imena, kojega su se bojali i Mađari i austrijski Nijemci, vraćen je stari naziv, ili upravo: od tada se te novine zovu „Narodne novine“, a *narodni* znači *nacionalni* te pod tim imenom izlaze do danas. „Danica ilirska“ za književno, kulturno i političko ujedinjenje Hrvata u XIX. stoljeću učinila je više nego ijedan časopis prije i poslije toga vremena. „Danica“ – to je prva zvijezda koja

³ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće : politika, jezik, kultura. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naknada, 2018. Str. 124.

⁴ ibidem, str. 124.

⁵ ibidem, str. 124.

⁶ ibidem, str. 125.

naviješta novi dan. Zato i takav naziv ovom časopisu. Brojni pučki kalendari nosit će, od tada do danas, to ime na naslovnica.⁷

Godine 1848. „Narodne novine“ pune su programatskih članaka. Najčešće spominjana riječ je „Reforma“. Brošurice s većim tekstovima koji su izlazili na stranicama „Novina“ posebice se tiskaju i dijele ili prodaju prolaznicima za jeftine novce kao politički materijal. Klimu koju su stvorile i podržavale Gajeve „Novine“ i „Danica“, a to je nastojanje za međusobnim upoznavanjem svih južnoslavenskih naroda, prihvatila je i „Zora Dalmatinska“. Taj je tjednik izlazio u Zadru od 1844. do 1849. Objavljivao je izvorne književne priloge, ali i članke u kojima su obrađivana aktualna pitanja iz politike, ekonomije i kulture.⁸ U Rijeci prve su novine počele izlaziti na talijanskom jeziku, a zvale su se „Ecco del Litorale Ungarico“.⁹

Revolucionarna 1848. dala je polet svim političkim idejama. U Zagrebu izlazi velik broj političkih novina: „Saborske novine“, „Slavenski jug“, „Prijatelj puka“, „Gospodarski list“ i druge. „Saborske novine“ zamišljene su i uređivane kao dnevnik, te su postale oštra konkurencija Gajevim „Narodnim novinama“.¹⁰

Osim političkih novina, uz „Danicu“ se rano javljaju i časopisi za književnost i za kulturna pitanja. Takav je časopis bio „Kolo“, s podnaslovom „Članci za literaturu, umetnost i narodni život“ koji je počeo izlaziti 1842.¹¹

Nakon sloma revolucionarnih gibanja u Habsburškoj Monarhiji, Bachov apsolutizam ugušio je slobodu, a prije svega novine i časopise. Jedinu književni časopis koji tada izlazi je „Neven“. U Zagrebu jedine opozicione novine izlazile su na njemačkom jeziku: „Südslawische Zeitung“ – Jugoslavenske novine (1849 – 1852).¹²

Središnji časopis u to gluho vrijeme je „Arkiv za povestnicu jugoslavensku“, prvi hrvatski znanstveni povijesni časopis (1851 – 1875), koji je uređivao Ivan Kukuljević Sakcinski.¹³

Nakon pada apsolutizma dolazi do oživljavanja političkih stranaka pa tako i do oživljavanja novina, časopisa i povremenih izdanja. Niču novi časopisi u Zagrebu i u drugim gradovima Hrvatske: „Pozor“, „Naše gore list“, „Glasonoša“, „Slavonac“, „Zvijezda“. U gradovima se

⁷ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 125 – 126.

⁸ ibidem, str. 126.

⁹ ibidem, str. 126 – 127.

¹⁰ ibidem, str. 127.

¹¹ ibidem, str. 128.

¹² ibidem, str. 128.

¹³ ibidem, str. 129.

osnivaju tiskare, a grafički radnici najsvjesniji su dio radništva. Posebno značenje ima časopis „Književnik“, prvi hrvatski znanstveni časopis općega značenja.¹⁴

U ozračju novih vremena počele su u Zadru izlaziti novine „Il Nazionale“ (1862 – 1918) koje su promicale ideje narodnoga preporoda, a izlazile su na talijanskom jeziku jer intelektualci onovremene Dalmacije bolje su poznavali talijanski nego hrvatski. Kasnije te novine mijenjaju ime i izlaze kao „Narodni list“. Pod tim imenom izlaze i danas u Zadru.¹⁵

Novine „Pozor“ (1866) pokrenuo je i uređivao Ivan Perkovac a te su novine provodile liniju političkih misli i nastojanja Josipa Jurja Strossmayera.¹⁶ „Pozor“ je pokrenut ponovno 1865, a kad je ponovno zabranjen seli se u Beč i izlazi kao „Novi Pozor“, a zatim seli u Sisak (na područje Vojne Krajine), gdje je cenzura bila malo manje stroga i izlazi kao „Zatočnik“, a kad je i on zabranjen izlazi pod imenom „Branik“. 1871. prenesen je u Zagreb i počeo je izlaziti pod novim imenom kao „Obzor“ ne iznevjeravajući ideje đakovačkoga biskupa.¹⁷

Razvitak tiskarstva u Hrvatskoj u XIX. stoljeću, a koje se moglo mjeriti s europskim dostignućima, utjecalo je na velik broj obiteljskih časopisa u kojima su surađivali najviđeniji književnici, i gdje su objavljivali svoja najznačajnija djela. Takav je časopis bio i „Vijenac“ koji je dugo godina uređivao August Šenoa. U „Vijencu“ su čitatelji pročitali najbolja Šenoina ostvarenja.¹⁸

Na samom početku XX. stoljeća Frano Supilo u Rijeci počinje izdavati „Novi list“ boreći se za novi politički kurs u Hrvatskoj. Iste godine kad i „Novi list“ počinju izlaziti novine „Dom“ koje su pokrenula braća Radići, Antun i Stjepan, i koje su počele ulaziti u brojne seljačke kuće.

Dionička tiskara kao vlasnik informativnog lista „Obzor“ od 1910. počinje izdavati „Male novine“. Upravo u njima izlaze romani Marije Jurić Zagorke. Prvi njezin roman u nastavcima bila je *Tajna Krvavog mosta*. Marija Jurić Zagorka prva je žena novinar u Hrvatskoj, a i prva je koja je nakon Augusta Šenoe stvorila vjernu čitalačku publiku u Hrvatskoj.¹⁹

U svim većim gradovima tadašnje Hrvatske izlaze brojne novine i časopisi: u Osijeku, Sisku, Petrinji, Gospiću i Ogulinu, Bjelovaru, Varaždinu i Čakovcu.²⁰ Prvi svjetski rat donio je siromaštvo i u gradove i u sela. Muška radna snaga ginula je na bojištima. Zavládala je opća

¹⁴ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 129.

¹⁵ ibidem, str. 130.

¹⁶ ibidem, str. 130.

¹⁷ ibidem, str. 131.

¹⁸ ibidem, str. 131.

¹⁹ ibidem, str. 132.

²⁰ ibidem, str. 132.

glad. Izvještaji s ratišta često su ilustrirani, ali i cenzurirani! Ratna mašinerija koristi novine za svoje političke ciljeve. Slobodnije i naprednije novine često su plijenjene: bjeline se često protežu na čitavoj stranici.²¹ Književnost djeluje kao svjesna politička riječ, kao glasan poziv na pobunu i promjene. I naslovi tih književnih listova to svojim imenom naglašavaju: „Plamen“, „Vijavica“, „Juriš“, „Kokot“.²²

3. Dostupni izvori o Narodnim novinama

Narodne novine su opstale od svog osnutka 1835. g. pa sve do danas. Nemalo razdoblje od gotovo dvijesto godina. Ne čudi zato brojna literatura koju možemo naći na tu temu. Tim više jer Narodne novine nisu tek jedne od mnogih u našoj novijoj povijesti, one su zapravo među prvima u nas koje su pisane na narodnom jeziku. Mijenjaju svijest tadašnjeg naroda, uobličuju jezik i pismo te udaraju čvrste temelje hrvatskom nacionalizmu. Njihova važnost ne jenjava kroz povijest kada postaju službene novine tadašnjih vlada i ostaju to sve do danas. Od samog njihovog osnutka našle su svoje mjesto u hrvatskoj povijesti i stoga postale nezaobilazna tema svih naših povjesničara, književnika, politologa, teoretičara književnosti i mnogih drugih važnih zapisničara naše povijesti i kulture našega društva. Pregledavanjem postojeće literature o Narodnim novinama mogu zaključiti da je napisano mnogo knjiga i članaka na tu temu. Korištenjem selektivne bibliografije istaknut ću samo one naslove za koje smatram da su najrelevantniji za ovu temu, što znači da se pobliže dotiču Narodnih novina kao ciljanog predmeta istraživanja.

Izabrani naslovi su:

Barac, A. Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije. 2. izd. Zagreb : Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1964. Knjiga 1. Književnost ilirizma 1964.

Barac, A. Hrvatska preporodna književnost u svome vremenu. // Časopis za hrvatsku povijest Knj.1, 3(1943), str. 219 – 231.

Barac, A. Ilirska knjiga. Beograd : Izdavačka knjižarnica Gece Kona, 1931.

Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće : politika, jezik, kultura. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada ; Pazin : Državni arhiv, 2018.

²¹ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 133.

²² ibidem, str. 133.

- Brešić, V. Hrvatski narodni preporod i književnost hrvatskog romantizma. // Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Knj.32 (1998), str. 37-47.
- Coha, S. Medij, kultura, nacija : poetika i politika Gajeve Danice. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada : Filozofski fakultet, 2015.
- Crnković, G. Portreti hrvatskih jezikoslovaca. Zagreb : Hrvatski radio, 1993.
- Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret. Zagreb : Srednja Europa, 2016.
- Deželić, V. Dr. Ljudevit Gaj. Zagreb : Tisak Antuna Scholza, 1910.
- Fancev, F. Hrvatski ilirski pokret jest naš autohtoni pokret. // Hrvatsko kolo : naučno-književni i umjetnički zbornik, Knj.16 (1935), str. 3-59.
- Gross, M. Društveni razvoj u Hrvatskoj : (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća). Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1981.
- Hergešić, I. Hrvatske novine i časopisi do 1848. Zagreb : Matica hrvatska, 1936.
- Horvat, J. Ljudevit Gaj : njegov život, njegovo doba. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber ; Rijeka : "Otokar Keršovani", 1975.
- Horvat, J. Politička povijest Hrvatske. Zagreb : Binoza-svjetski pisci, 1936-1938.
- Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske : 1771.-1939. Zagreb : Stvarnost, 1962.
- Jelčić, D. Hrvatski književni romantizam. Zagreb : Školska knjiga, 2002.
- Ježić, S. Ilirska antologija : književni dokumenti hrvatskog preporoda. Zagreb : Minerva, 1934.
- Macan, T. Povijest hrvatskog naroda. Zagreb : Školska knjiga, 1971.
- Mamuzić, I. Antologija ilirskog pokreta. Beograd : Znanje, 1953.
- Markus, T. Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine : izabrani članci. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2005.
- Martinčić, I. Hrvatski preporod : temeljni programski tekstovi. Zagreb : Erasmus naklada, 1994.
- Milčetić, I. Hrvati od Gaja do godine 1850. : kulturno-istorijski i književni pregled. U Zagrebu : Tiskom Dioničke tiskare, 1878.
- Mlikota, J. Izricanje namjere u Gajevim novinama i Danici. // Zadarski filološki dani ... : zbornik radova sa Znanstvenog skupa ..., 2009, 3, str. 469-496.

Narodne novine. Izvještaj o poslovanju poduzeća od 1962.-1967. godine i perspektivni razvoj poduzeća od 1968.-1972. godine. Zagreb : Narodne novine, [1968?].

Narodne novine : Zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005. / urednik Ivan Bekavac. Zagreb : Narodne novine, 2005.

Novak, K. Višejezičnost i kolektivni identiteti Iliraca : jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskoga . Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta ; Zagreb : Srednja Europa, 2012.

Ortner, S. Ljudevit Gaj : 1809-1909 : u spomen proslave stogodišnjice njegova rođenja : sa 16 slika. Zagreb : Knjižara kluba Ćirilo-Methodskih zidara, 1909.

Ravlić, J. Hrvatski narodni preporod : ilirska knjiga. Zagreb : Matica hrvatska : Zora, 1965.

Ravlić, J. Ljudevit Gaj : u povodu stote godišnjice smrti. // Kaj : časopis za kulturu i prosvjetu, God.5, 10(1972), Ljudevit Gaj str. 3-17.

Rišner, V. ; Glušac, M. O počecima časopisnog reklamnog oglašavanja - od Gajevih oglasa do pisama u ulozi reklamnih poruka. // Zadarski filološki dani ... : zbornik radova sa Znanstvenog skupa ..., 3(2009), str. 417-436.

Šicel, M. Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda. Zagreb : Matica hrvatska, 1997.

Šicel, M. Riznica ilirska : 1835-1985. Ljubljana : Cankarjeva založba ; Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.

Šidak, J. Hrvatski narodni preporod – ilirski pokret. 2. izd. Zagreb : Školska knjiga : Stvarnost, 1990.

Šidak, J. Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti. Zagreb : Školska knjiga, 1981.

Šidak, J. Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća. Zagreb : Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1973.

Šokčević, D. Hrvatska od stoljeća 7. do danas. Zagreb : Durieux, 2016.

Šurmin, Đ. Hrvatski preporod. Zagreb : Tisak Dioničke tiskare, 1903-1904.

Tafra, B. Značenje narodnoga preporoda za hrvatski jezik. // Croatica et Slavica Iadertina God.2, 2(2006), str. 43 – 55.

Žužul, I. Tijelo bez kosti : kako se zamišljao nacionalni identitet u tekstovima hrvatskih preporoditelja. Zagreb : Meandarmedia, 2015.

Dakle, kada govorimo o povijesti 19. stoljeća na našim prostorima, neminovno se spominje Ljudevit Gaj i njegove Narodne novine. Svi autori koji obrađuju to razdoblje, bilo usputno, u svega nekoliko redaka, bilo iscrpno, neizostavno pišu o Narodnim novinama. To nam samo potvrđuje činjenicu o važnosti ovih novina za hrvatsko društvo, kulturu i jezik i veliki trag koji su ostavile u hrvatskoj povijesti.

4. Političke prilike u vrijeme pojave Narodnih novina

Političku kartu Europe na početku 19. stoljeća diktiraju napoleonski ratovi te je ona veoma nestabilna: propašću Venecije predane su Austriji Istra i Dalmacija, otoci i Boka kotorska. U Damaciji se osjetio živ pokret koji je svoju daljnju sudbinu vidio u povezivanju s kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom.²³

Hrvatska je na kraju 18. i početku 19. stoljeća zaista bila „ostatak ostataka negda slavnoga kraljevstva“; (*reliquiae reliquiarum*), jer je spala na tri županije: Zagrebačku, Varaždinsku i Križevačku.²⁴ Oduzeto joj je Primorje, koje se sada zove Ugarsko primorje, a Vojna krajina okružuje je prema Turskom carstvu, oduzevši joj teritorij koji je podvrgnut direktno Beču.²⁵

Slijede godine neprekidnih pokušaja mađarizacije svih javnih institucija u Hrvatskoj, ukidanje i nepriznavanje autonomije Hrvatskoj i nametanje velikomađarske političke volje s jedne strane a austrijske s druge strane.

Upravo kada je stara staleška Hrvatska uzmicala pred mađarskim nacionalizmom, u obranu hrvatske narodnosti i državnosti ustao je mladi naraštaj, mala, izobražena elita, buditelj narodnog osjećaja bez obzira na podrijetlo, stalež, vjeroispovijest ili zavičajnost. Tvorili su je ponajviše mladići potekli iz puka. Oni su bili predstavnici još posve slaba hrvatskoga građanstva. Okupljali su se oko Ljudevita Gaja, sposobna organizatora i ideologa [...]. S njim su pokrenuli hrvatski narodni preporod i vrlo brzo položili temelje razvoju modernoga hrvatskog naroda. Sami su postali urednici, pisci, jezikoslovci, radnici u iliričkim organizacijama.²⁶

²³ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 9.

²⁴ ibidem, str. 8.

²⁵ ibidem, str. 8.

²⁶ Macan, T., Povijest hrvatskoga naroda. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992. Str. 274.

Glavno sredstvo za učvršćenje narodnog jedinstva bilo je preporoditeljima nastojanje oko uvođenja jezičnoga jedinstva. Valjalo je prevladati isticanje pokrajinskih posebnosti izraženih u posebnim imenima horvatski, slavonski, dalmatinski. U učvršćenju jedinstvene hrvatske narodne svijesti pomoglo im je i pozivanje na ideju o slavenskoj uzajamnosti i poraba ilirskog imena.²⁷

Tada se vjerovalo da južni Slaveni potječu od Ilira. Ilirsko ime upotrebljavalo se u književnosti od 15. st. Stoga su ga upotrebljavali i preporoditelji. Umjetnim ilirskim imenom htjeli su spojiti različite hrvatske krajeve, koji su stoljećima bili odijeljeni jedni od drugih, pa se u njima razvila pokrajinska svijest.²⁸ Pod njim su također htjeli okupiti uz Hrvate ostale južne Slavene u kulturnu cjelinu.²⁹ Nastojeći okupiti južne Slavene, hrvatski su preporoditelji htjeli naći jaču silu za uspješnu borbu proti Mađarima.³⁰

Narječje koje ima preduvjete da postane književnim jezikom naroda s različitim dijalektima i govorima mora imati neke odlike koje ga ističu i odvajaju od ostalih dijalekata. Jedna od najvažnijih odlika svakako je književna tradicija, odnosno dovoljno reprezentativan zbir književnih ostvarenja što se nameću kvalitetama koje nisu samo jezične prirode. Takav jezik mora biti rasprostranjeniji nego idiomi (dijalekti) koji ne ulaze u uži izbor za književni jezik; mora, zatim, imati živu tradiciju koja se probija i u ostale dijalekte. Iako je i čakavski dijalekt postojao i živio kao književni jezik vrlo intenzivno i dovoljno dugo, od XVII. st. prevagu u književnoj tradiciji preuzima štokavština. Kajkavsko narječje također se moglo podići bogatom književnom tradicijom, kao i tiskanim rječnicima i gramatikama, ali ono što je određivalo i književni kurs generacije prosvjetitelja i težnju za južnoslavenskim jedinstvom moglo se postići jedino izborom štokavskog narječja kao osnove za književni jezik. U tom izboru, koji se nametao već nekoliko stoljeća, preporoditelji – pretežno kajkavci i čakavci – svjesno su se odrekli svojih pokrajinskih dijalekata (jezika) – dajući prednost jeziku koji je pokazivao prodornu snagu.³¹ A uvođenje zajedničkoga književnoga jezika najlakše se moglo početi provoditi uvođenjem zajedničkoga pravopisa, zapravo jedinstvenoga grafijskoga (slovnoga) sustava. Zato je potreba za takozvanim pravopisnim (zapravo grafijskim) jedinstvom u preporodnom razdoblju bila jako naglašavana.³²

²⁷ Martinčić, I. Hrvatski preporod : temeljni programski tekstovi, svezak I. Zagreb : Erasmus naklada, 1994. Str. 12.

²⁸ Macan, T., Povijest hrvatskoga naroda, str. 278.

²⁹ ibidem, str. 278.

³⁰ ibidem, str. 278.

³¹ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 43.

³² Martinčić, I. Hrvatski preporod, str. 15.

Pitanje pravopisa za cjelovitost književne tiskane proizvodnje postavljalo se još davno.³³ U XIX. st., uz nekoliko dobrih prijedloga reforme latiničkog pravopisa iz ranijih stoljeća (Budinić, Vitezović), Hrvatska je ušla bez jedinstvenog pravopisa kojim bi se tiskana djela, sada već proširena na širok etnički prostor – mogla čitati bez poteškoća. Unatoč pokušajima reformiranja (Carska komisija 1798, M. Mahanović, Zadarska komisija 1820), latinički pravopis, kakvim se pisalo u Hrvatskoj (Slavoniji i Dalmaciji), nije jedinstven, a poboljšanja nisu ni sasvim cjelovita ni funkcionalna.

Gajeva *Kratka osnova* ponudila je rješenja koja su bila na liniji modernih razmišljanja o funkciji jezika i pisanja.³⁴ *Kratku osnovu* objavio je Gaj u Budimu 1830. u posebnoj knjižici u usporednom izdanju na kajkavskom i njemačkom jeziku.³⁵ Prije nego što je predložio svoj pravopis Gaj je morao duboko razmišljati o jeziku, osobito kad je usvojio načelo da svaki glas treba biti bilježen jednim znakom. Poticajna mu je u tom pogledu bila češka pravopisna tradicija s dijakritičkim znakovljem, te je taj uzorak u *Kratkoj osnovi* na sistematičan i dosljedan način proveo kao nitko prije njega predloživši čvrst i jednoznačan sustav. I Hrvati (tj. Horvati, Slavonci i Dalmatinci) i Slovenci (tj. Štajerci, Kranjci i Korušci) prihvatili su Gajev pravopis, samo ne onaj iz *Kratke osnove*, nego onaj koji je Gaj predložio 1835. u „Daniczi Horvatzkoj, Slavonzkoj y Dalmatinzkoj“, koju je ispočetka tiskao starim pravopisom. Gaj je zacrtao put kojim će krenuti „Danicza“, kojoj od 29. broja dalje i ime piše novim pravopisom „Danica“ a deviza pod kojom se uređuje značajna je za politički trenutak: *Narod bez narodnosti jest telo bez kosti*.³⁶

5. Povijesni pregled izlaženja Narodnih novina

5.1. Osnutak Novina Horvatzkih

Gaju i članovima njegovog kruga bilo je jasno da bi osnivanje novina na hrvatskom jeziku bilo presudno za preporodni pokret. Novine su jeftinije i prodavale su se neusporedivo bolje od knjiga nudeći tako puno širu platformu za iznošenje ideja i reformi. Jezik novina mogao je imati važan utjecaj na jezik čitatelja, koji bi pritom posve nesvjesno savladali vlastiti jezik. Tako su

³³ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 40.

³⁴ ibidem, str. 40.

³⁵ Martinčić, I. Hrvatski preporod, str. 64.

³⁶ Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 94.

tijekom prvih mjeseci 1832. godine Gaj i njegovi prijatelji odlučili zatražiti dozvolu za objavljivanje svojih novina. Gaj je odabran za urednika.³⁷

Prvo se obratio zagrebačkoj županijskoj upravi radi dobivanja dozvole za objavu novina, a ona je potom trebala preporučiti poduzimanje istog i zahtjev proslijediti Ugarskom namjesničkom vijeću. Odluku u takvim stvarima donosila su dva ugarska vladajuća tijela: Ugarsko namjesničko vijeće u Budimu i Ugarska dvorska kancelarija u Beču.³⁸

Gajev prvi zahtjev od 31. ožujka 1832. bio je upućen ugarskom palatinu i preko njega Namjesničkom vijeću.³⁹ Odgovor na tu molbu čekao je nešto više od godine dana. Prema tom odgovoru od 14. svibnja 1833. dopušteno mu je izdavanje samo književnog lista. Nezadovoljan takvom odlukom, zatražio je audijenciju kod kralja, koja mu je 29. svibnja 1833. omogućena. Gaj je kralju usmeno izložio kakvu je misiju namijenio listovima, za čije izdavanje moli dopuštenje.⁴⁰ Kralj je napokon 9. srpnja 1834. potpisao odobrenje, kojim dopušta Gaju da u Zagrebu izdaje novine s književnim prilogom. U tom odobrenju istaknuta je i kraljeva napomena da državna cenzura mora i nad ovim tiskovinama „naročito bdjeti“.⁴¹ Za politički je dio smio uzimati samo one članke, koji su u nekom listu već prošli cenzuru, što znači da je svoju politiku morao vaditi iz njemačkih listova⁴², ističe Šurmin.

Gajevi pomoćni urednici, prvi redoviti dopisnici kao i autori književnoga dodatka bili su unovačeni iz njegova kruga. U početku su mu najbliži suradnici bili Dragutin Rakovac, Antun Mažuranić, Vjekoslav Babukić i Ljudevit Vukotinović, a većinu ključnih odluka donosili su zajedno.⁴³ Valjalo se odlučiti kojim će pravopisom i kojim govorom biti novine pisane.⁴⁴ Odlučeno je da novine počnu izdavati na starom pravopisu, nitko nije mogao znati kako bi čitatelji primili novine s nepoznatim pismenima, i kajkavskom narječju.⁴⁵ Očekivali su da će najveći broj pretplatnika dolaziti iz redova plemstva i klera civilne Hrvatske, koji su dali veliku podršku zahtjevu za izdavanjem novina, ali su ujedno bili veliki pobornici kajkavskog dijalekta i služili se starim pravopisom.⁴⁶

³⁷ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret. Zagreb : Srednja Europa, 2016. Str. 71.

³⁸ ibidem, str. 71.

³⁹ ibidem, str. 71.

⁴⁰ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005. Zagreb : Narodne novine, 2005. Str. 30.

⁴¹ ibidem, str. 30.

⁴² Šurmin, Đ. Hrvatski preporod : od godine 1790. do 1836. Zagreb : Tisak dioničke tiskare, 1903. Str. 169.

⁴³ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 81.

⁴⁴ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 101.

⁴⁵ ibidem, str. 101.

⁴⁶ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 81.

Gajev „Oglas“ za novine izlazi 20. listopada 1834. U njemu poziva na pretplatu te „javlja svima, da je odlučio izdavati dva puta na nedjelju novine, u kojima će priopćivati svojim čitaocima o događajima u svijetu, a napose izvješćivati o trojednom kraljestvu, Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Tumačiti će i manje poznate riječi. U „Danici“, koja će izlaziti kao prilog novinama jedan put na nedjelju, izlaziti će članci za zabavu i pouku, i to ne samo iz onoga, što se piše hrvatskim jezikom, nego će biti članaka i u drugim ilirskim narječjima.⁴⁷ A napose će se baviti poviješću drevnih Ilira i Hrvata, životom i radom njihovih župana, knezova, banova, kraljeva, vitezova i poznatih učenih ljudi. Obazirat će se i na znamenitije pojave književnoga života u narodnom jeziku.“⁴⁸

Prvi broj *Novina Horvatzkih* objavljen je 6. siječnja 1835, a prvi broj *Danicze Horvatzke, Slavonzke y Dalmatinzke* 10. siječnja 1835. Zbog ograničenja koje je dozvola za izdavanje nametnula njihovom političkom sadržaju, svoj su život započele kao poprilično monotone novine ne nudeći ikakve analize vijesti, izuzev isječaka iz priloga već objavljenih u drugim novinama.⁴⁹ U novinama su se tako objavljivali lokalni prilozi i izvješća iz Austrije i Ugarske.⁵⁰ Ipak, do kraja godine već se formirala mreža lokalnih dopisnika. Lokalne vijesti podrazumijevale su obavijesti o sastancima lokalnog zagrebačkog plemstva i Hrvatskog sabora, imenovanjima i promaknućima, cijenama i tržištima za žitarice i druge poljoprivredne proizvode, opise prirodnih nepogoda i obznane kulturnih zbivanja. Sve druge vijesti izravno su se preuzimale iz novina već cenzoriranih u Beču i Budimu. Jedina prava sloboda dodijeljena uredniku *Novina* ticala se izbora ili odbacivanja članaka koji će biti objavljeni.⁵¹

Prve je brojeve *Novina* i *Danice* dao Gaj štampati u 750 primjeraka. Naklada je *Danice* prvobitno bila određena na 500 primjeraka, na dan izlaženja 1. broja naknadno je naručeno još 150 primjeraka. Tu je nakladu Gaj zadržao prvo polugodište. Imala je poslužiti propagandi. 486 je primjeraka poštom upućeno pretplatnicima izvan Zagreba, u Zagrebu, vjerojatno uz pretplatnike iz najbliže okolice, raspačano je svega 190 primjeraka.⁵²

Od prvog dana novinarskog rada našli su se Gaj i drugovi pred problemom koji ih je dnevno morio gotovo deset godina: problemom jezika. I kajkavski se i narodni štokavski govor pokazao oskudan za novinsko izvješćivanje. Nije bilo riječi za mnoge suvremene političko-socijalne

⁴⁷ Šurmin, Đ. Hrvatski preporod, str. 173.

⁴⁸ ibidem, str. 173.

⁴⁹ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 84.

⁵⁰ ibidem, str. 84.

⁵¹ ibidem, str. 84.

⁵² Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 114.

pojmove, a pogotovu za pojave, koje je donosio razvoj tehnike. Pokušavali su narodne izraze prilagoditi novim pojmovima, graditi kovanice od kojih bi mnoge nestale čim bi se pojavile, neke bi se pak uvriježile. Kako bi čitatelj razumio novu riječ, novine su godinama donosile uz nju u zagradi latinsko ili njemačko značenje.⁵³ Bez obzira na sve teškoće, novinstvo jezično krči put književnosti, književnici iz novina uče nov književni jezik. Novine su od početka utjecale i na oblikovanje suvremenog govornog jezika⁵⁴, zaključuje Horvat.

14. III. 1835. počela je izlaziti u *Danici* Gajeva rasprava „Pravopis“. Tog su dana novim pravopisom štampana dva priloga: Mihanovićeva pjesma „Naša domovina“ te Kačićeva „Pjesma Radovana i Milovana“.⁵⁵ Suvremenici-sljedbenici primili su Gajev članak o pravopisu kao smjernicu. Otad oni svi pišu novim pravopisom. Članak je odjeknuo snažno kao i sama pojava *Novina* i *Danice*. Akciju je Gaj ubrzao člankom „Nima domorodstva prez ljubavi materinskoga jezika“, objavljenom od 2. do 30. V. u *Danici*. Rasprava je pripremila i opravdala uvođenje štokavštine kao književnog jezika.⁵⁶ Od 18. VI. 1835. *Danicza* postaje *Danicom*, otad je štampana novim pravopisom, a manji je broj članaka još pisan kajkavštinom. Novine su do kraja 1835. zadržale stari pravopis i kajkavštinu – novine su politički vidljivije i osjetljivije, zbog toga privremeno sve ostaje po starom.⁵⁷ U „Proglasu“, objavljenom 5. prosinca 1835., Gaj javlja da će se u interesu ilirskog jedinstva naziv *Novine Horvatske* i *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska* mijenjati u *Ilirske narodne novine* i *Danica ilirska*. Promjena imena kreće s početkom 1836. godine. Novine i književni prilog od tada izlaze na štokavskom narječju i novom pravopisu.⁵⁸

5.2. Osnutak Gajeve tiskare

Pored svih oduševljenih odziva, pismenih i usmenih priznanja, naklada je listova osjetljivo padala; od 720 primjeraka u prvom polugodištu pala je u drugom na neko 500 primjeraka.⁵⁹ Čvrstu je osnovu nakladničkom poslu jedino mogla pružiti tiskara. Krajem prvog polugodišta 1835. Gaj je počeo prikupljati preporuke za otvaranje vlastite tiskre.⁶⁰ Tek 7. VI 1837. potpisana

⁵³ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 112.

⁵⁴ ibidem, str. 112.

⁵⁵ Usp. Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 116.

⁵⁶ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 116 – 117.

⁵⁷ ibidem, str. 117.

⁵⁸ Usp. Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 94. i Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 49.

⁵⁹ Horvat, J. Ljudevit Gaj : njegov život, njegovo doba. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1975. Str. 112.

⁶⁰ Usp. Horvat, J. Ljudevit Gaj : njegov život, njegovo doba, str. 113.

je odluka kojom se Gaju podjeljuje privilegij za osnutak tiskare.⁶¹ U prosincu je Gaj unajmio veliku kuću na Kapucinskom trgu namjeravajući u njoj smjestiti tiskarsku opremu, uredništvo i ujedno živjeti s majkom. Tada, u dvadeset osmoj godini života, Gaj je bio urednik novina, vlasnik tiskare i vođa ilirskog pokreta koji je ubrzano poprimao sve veće razmjere.⁶²

Od početka 1838. „Ilirske narodne novine“ i „Danica ilirska“ tiskaju se u Gajevoj tiskari. U impresumu tih novina redovito se otada, uz ostalo, navodilo: *Tiskom kr. pr. narodne ilirske tiskarne Dra Ljudevita Gaja*. U ovoj tiskari, osim Gajevih novina, tiskane su i razne druge tiskovine: plakatni oglasi, pozivnice, mnogovrsni obrasci za pojedine javne zemaljske, županijske, podžupanijske i gradske službe, te literarna i stručna djela.

Nakon početka rada Gajeve tiskare, Županova tiskara, dotad jedina u Zagrebu, izgubila je svoj monopolni položaj.⁶³ Urednici *Agramer Zeitung*a otkazali su ugovor sa Županom odlučivši se za suradnju s Gajevom tiskarom, što je predstavljalo pravi trijumf jer se Gaj tako domogao ključnog izvora prihoda u prvim godinama rada tiskare. Međutim, tiskara nije riješila Gajeve financijske probleme, štoviše, uzrokovala je nove. Gaj nije raspolagao osnovnim kapitalom za financiranje tiskare. Posuđivao je novce od svojih sestara i poslovnih ljudi i pristalica u Varaždinu i Karlovcu. Izbjegavao je gomilanje dugova u Zagrebu, primjećuje Despalatović. Da je Gajeve tiskara bila tek osobni pothvat, da nije bila popraćena ideološkim programom, mogla je postići financijski uspjeh. Međutim, Gaj nije mogao igrati ulogu poduzetnika – on je bio vođa nacionalnog pokreta.⁶⁴

5.3. Zabrana ilirskog imena

Prateći zbivanja u političkom životu na hrvatskom prostoru i u svezi s hrvatskim prostorom, mnogi su hrvatski građani postali politički znatiželjni i politički opredijeljeni. Jedni su prihvaćali kulturni i politički program iliraca, a drugi su, više ili manje prepušteni utjecajima iz Ugarske, bili protiv tog programa i djelovali onako kako je bilo poćudno Mađarima. Međusobna razlika u političkoj orijentaciji, pa i međusobno političko suprotstavljanje tima građana (osobito u Zagrebu), dovelo je i do stvaranja političkih stranaka. Tako su u 1841. nastale dvije takve stranke: *Ilirska stranka* i *Horvatsko-vugerska stranka*.

⁶¹ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 121.

⁶² Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 116.

⁶³ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 59.

⁶⁴ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 117.

Ilirska stranka se zalagala za program ilirskog pokreta: za hrvatsko narodno jedinstvo putem prihvaćanja jedinstvenog hrvatskoga književnog jezika, putem razvijanja emotivne povezanosti i težnji ka teritorijalnoj cjelokupnosti, te za što samostaliju i što nezavisniju Hrvatsku u zajednici s Ugarskom. Taj program stranke iliraca bio je ukratko sadržan i u jednom Gajevu uskliku: „Da Bog živi konstituciju ugarsku, kraljevinu Hrvatsku i narodnost ilirsku!“ Mađaronska Hrvatsko-vugerska stranka protivila se težnjama iliraca (Ilirske stranke) ka širem južnoslavenskom okupljanju oko Hrvatske, bila je protiv ilirskog imena, protiv štokavskog narječja i novog pravopisa, zalagala se da Hrvatska – kao autonomna jedinica – bude u što čvršćoj zajednici s Mađarskom, da hrvatske županije same, neposredno, odašilju svoje nuncije u Ugarski sabor i da mađarski jezik postane službeni jezik u banskoj Hrvatskoj.

Pristaše ilirskog pokreta stvarali su postupno i društvene ustanove svoga pokreta. Počeli su s osnivanjem čitaonica kao preporodnih ustanova, u kojima su građani čitali novine, časopise i knjige, u kojima su se okupljali i kao politički istomišljenici, te u kojima su slušali predavanja i koncerte, a često organizirali i plesne večeri. Prve ilirske čitaonice osnovane su 1838. u Varaždinu, Karlovcu i Zagrebu.⁶⁵ U to vrijeme nije bilo javnih prostora za sastanke. Društveni se život organizirao po staleškoj liniji, a sastanci su se održavali u privatnim kućama.⁶⁶ Nije bilo dvorane u kojoj su se mogla održavati javna okupljanja, nije bilo prostorije u kojoj su se mogle pohraniti zbirke artefakata namijenjene narodnom muzeju ili knjige i spisi raznih ilirskih društava.

Kako bi riješio taj problem Ljudevit Gaj je 27. ožujka 1841. podnio službeni prijedlog zagrebačkoj čitaonici predlažući da se kupi ili izgradi veliko zdanje koje bi postalo središte hrvatskog kulturnog života, a u kojemu će se smjestiti Hrvatsko narodno kazalište, Čitaonica, Narodni muzej, Narodni dom i *Matica ilirska*.⁶⁷ Sve nove nacionalne institucije dotad bile su osnovane uz Gajevu pomoć i često na njegov poticaj.⁶⁸

U zagrebačkoj ilirskoj čitaonici osnovana je 1842. *Matica ilirska* – društvo za izdavanje književnih i znanstvenih djela. Te iste godine, u okviru Matice ilirske, pokrenut je i književni časopis „Kolo“.⁶⁹ I mađaroni su osnivali društvene ustanove svoje stranke. U Zagrebu su npr.

⁶⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 62.

⁶⁶ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 136.

⁶⁷ ibidem, str. 136.

⁶⁸ ibidem, str. 137.

⁶⁹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 62.

imali svoj *kasino*, koji je bio mjesto njihova sastajanja, njihov klub, čitaonica, igraonica karata i prostor za zabave.⁷⁰

Stranačko nadmetanje između iliraca i mađarona osobito je bilo snažno u svibnju 1842. Tada su održane županijske restauracije (izborne skupštine).⁷¹ Ilirci su pobijedili na županijskim izborima u Varaždinu, Križevcima i Zagrebu. Na zagrebačkim su izborima nadvladali silom, a ne većinom glasova.⁷² Takvi postupci iliraca Zagrebačke županije izazvali su već tijekom izbora, a pogotovo poslije izbora, prosvjed mađarona. Optuživali su ilirce za izbornu nasilje i prikazivali ih kao prevratnike, jer da rade protiv Ugarske i protiv habsburške vladajuće kuće, te su zbog toga zahtijevali da se zabrani ilirsko ime, uvjereni, kad bi se to učinilo, da bi time nestalo i ilirskog pokreta i ilirske stranke.⁷³ Metternich je 11. siječnja 1843., u ime kralja, donio odluku kojom je zabranio upotrebu ilirskog imena i ilirskog grba.⁷⁴

Zabranjeno ilirsko ime nije se više smjelo javno upotrebljavati. Zbog toga je Gaj – čim je ta odluka o toj zabrani stigla u Zagreb – izostavio ilirsko ime iz naziva svojih listova. „Ilirske narodne novine“ – od svoga 6. broja, 21. siječnja 1843., zvale su se: „Narodne novine“, „Danica ilirska“ – od svoga 3. broja, 21. siječnja 1843., dobila je svoj prvotni naziv: „Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska“. Ilirsko ime izostavljeno je i iz naziva Gajeve tiskare. Ona se od 21. siječnja 1843. zvala: *Kr. priv. narodna tiskara Dra Ljudevita Gaja*. Zabranjeno ilirsko ime izostavljeno je i iz drugih javnih naziva: Matica ilirska zvala se otada – *Maticom*, Ilirska čitaonica – *Narodnom čitaonicom*, a Ilirska stranka – *Narodnom strankom*. Umjesto izraza: ilirski pokret, upotrebljavao se otada naziv: *narodni pokret*, a umjesto: ilirci – *narodnjaci*.⁷⁵ Zabrana je ilirskog imena 1843. bila moralan udarac za Gaja i najbliže njegove sljedbenike. Mnogi su ga ilirci optuživali za gubitak austrijske potpore. Gaja se odriču i njegovi dojučerašnji bliski suradnici. Općenito se smatralo da će Gaj izgubiti privilegij i za novine i za tiskaru.⁷⁶ Pred opasnošću i po životni opstanak obiteljskog doma, koji je osnovao u rujnu 1842. Gaj se prolazno povukao, pogotovu kad je osjetio da ga je aristokratsko vodstvo Narodne stranke stvarno gurnulo u stranu.⁷⁷

⁷⁰ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 63.

⁷¹ ibidem, str. 63.

⁷² Macan, T., Povijest hrvatskoga naroda, str. 282.

⁷³ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 63.

⁷⁴ ibidem, str. 64.

⁷⁵ ibidem, str. 65.

⁷⁶ Usp. Macan, T., Povijest hrvatskoga naroda, str. 282. i Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 133.

⁷⁷ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 134.

Novine i *Danica* materijalno nisu štetovali. Nastavile su borbu novom taktikom, pa je interes za novine rastao zbog naglih plima i oseka u političkom životu. 1843. naklada *Novina* kreće se od 600 do 690 primjeraka; porasla je tad i naklada njemačkih novina za 250 primjeraka. Otad naklade novina polagano ali sigurno rastu. Uoči 1848. *Narodne novine* imaju nakladu od 800, a *Agrar Zeitung* od 1350 primjeraka. Porasle su i naklade političkih brošura, premašujući prosječno 1000 primjeraka. Deset godina od početka Gajevih novina pristigla su i prva godišta novih čitatelja.⁷⁸

Književni prilozi u „*Danici* Horvatskoj, Slavonskoj i Dalmatinskoj“ bili su – po svom duhu – posve slični onima, koji su tiskani u ranijim godištim „*Danice*“. Gaju, kao uredniku, nije bila toliko važna umjetnička razina tih priloga, koliko mu je bio važan njihov rodoljubni naboj. Glavne su teme pjesama, objavljenih u „*Danici*“, bile: domovina, domoljublje, narodni jezik, narodna sloga, narodni ponos, slavljenje narodnih junaka, vjera u vlastite snage, optimistički pogledi na narodnu budućnost.⁷⁹

5.4. Narodne novine ponovno mijenjaju ime

Za vrijeme izlaženja „*Narodnih novina*“, počevši od 21. siječnja 1843. do 6. ožujka 1844., bilo je – od pojedinih hrvatskih preporoditelja – prigovora da se iz nacionalno neodređena naziva tih novina ne zna, a trebalo bi se znati, kojem narodu one pripadaju. Raniji narodni pokret pod ilirskim imenom, neprihvaćen od Slovenaca i Srba, bio je zapravo i ostao samo *hrvatski narodni pokret*. Prema tome – naglašavano je u navedenim prigovorima – zbog čega u naslovu izlazećeg lista zatajivati ime naroda, u čijoj sredini taj list izlazi i kojemu je taj list namijenjen. Iako su dotadašnji tijekovi hrvatskoga narodnog preporoda mnogo učinili na emotivnoj integraciji hrvatskoga naroda, ipak su još bila snažno prisutna i osjećanja regionalne pripadnosti (u smislu: Horvat, Slavonac, Dalmatinac...). Budući da su se u nazivu Hrvatskoga kraljevstva održale tri njegove zemaljske sastavnice: Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, Gaj je, uvažavajući prigovore svojih kulturnih i političkih suradnika, smatrao da bi postojeće „*Narodne novine*“ ipak trebalo preimenovati u određeniji *nacionalno-teritorijalni nazivni oblik*. I u tom smislu donio je odluku: da „*Narodne novine*“ preimenuje u: „*Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske*“.

Bilo je to u skladu i s imenom „*Danice*“ čiji su pridjevi u naslovu glasili da je ona „*horvatska, slavonska i dalmatinska*“. Tako su Gajeve novine od 9. ožujka 1844. nastavile izlaženje s tim

⁷⁸ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 133.

⁷⁹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 70.

novim imenom: „Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske“. Godište i broj tekli su i dalje bez prekida, u kontinuitetu.

Kralj je 3. siječnja 1845. svojim potpisom dopustio u Hrvatskoj ponovnu upotrebu ilirskog imena, ali samo u književnom smislu, u literaturi.⁸⁰

Potkraj 1846. nastale su debate u zagrebačkoj Narodnoj čitaonici o poretku pridjeva u nazivu „Novina hrvatsko-slavonsko-dalmatinskih“. Isticano je da se kolijevka hrvatske državnosti najprije nalazila u Dalmaciji, pa da bi stoga, u čast Dalmacije, trebalo – u poretku navedenih pridjeva – dati prednost Dalmaciji. Budući da se Ivan Kukuljević Sakcinski najpoduzetnije bavio hrvatskom prošlošću, nastojeći da pojedine povijesne teme, koje su zaokupljale njegovu znatiželju, istražuje i obrađuje na osnovi vjerodostojnih povijesnih izvora, upitan je što misli o predmetu te debate.⁸¹ Kukuljevićeva objašnjenja ostavljala su mogućnost ili da naziv: „Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske“ ostane takav, kakav već jest, ili da se u poretku pridjeva u tom nazivu izvrši preinaka. U debati je isticano da bi trebalo poštovati i abecedni poredak tih pridjeva, te da bi se, sa stajališta tog načela, novine morale zvati novinama „dalmatinsko-horvatsko-slavonskim“. Neki su naglašavali i to: da su Hrvatska i Slavonija zajedno pod upravnom vlašću bana, a da je Dalmacija upravno odvojena, te da hrvatski narodnjaci u banskoj Hrvatskoj, kao i osvještiji hrvatski rodoljubi u Dalmaciji, žele i nastoje da se Dalmacija upravno združi s Hrvatskom i Slavonijom. U duhu te želje i tog nastojanja smatrali su da bi u naslovu novina trebalo dati prednost dalmatinskom imenu. Uvažavajući ta gledišta, Gaj je napokon odlučio: nazvao je svoje novine, počevši od broja 1-2. siječnja 1847. – nešto preinačenim imenom: „Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonske“.

Prilike u Habsburškoj Monarhiji – sa stajališta hrvatskih interesa – nisu bile povoljne. Zemlje Hrvatskoga kraljevstva: banska Hrvatska, Vojna krajina i Dalmacija živjele su svaka pod svojom zasebnom upravom. Austrijski Nijemci su htjeli držati sve u svojim rukama i pod svojim diktatom.⁸²

Hrvatski su narodnjaci znali što hoće i čemu teže. Nadali su se da će uspješno posađeno narodno sjeme braniti pravo na hrvatski jezik, pravo na ujedinjenje svih hrvatskih zemalja i pravo na autonomni život hrvatskoga naroda u okviru Habsburške Monarhije, o čemu svjedoče brojni članci u „Novinama dalmatinsko-horvatsko-slavonskim“.⁸³ „Danica Horvatska, Slavonska i

⁸⁰ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 71.

⁸¹ ibidem, str. 75.

⁸² ibidem, str. 75.

⁸³ Usp. Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 77.

Dalmatinska“ – kao prilog „Novina dalmatinsko-hrvatsko-slavonskih“ – bila je i dalje književna tribina s koje se čula samo hrvatska riječ i s kojom su svojim književnim priložima više ili manje stekli svoju javnu poznatost i priznatost mnogi hrvatski književni talenti. Tijekom 1847. u „Danici.“ je objavljeno više pjesama i drugih napisa s raznolikom tematikom, a najpoetičniji i najsadržajniji stihovi poticali su iz pera Petra Preradovića.⁸⁴

Do kraja 1847. ilirski pokret je ostvario većinu zacrtanih ciljeva. Oblikovan je hrvatski jezični standard čija je književnost munjevito rasla, a podržavala ga je mreža kulturnih institucija te je 1847. postao i službenim jezikom Banske Hrvatske. Ideje o važnosti nacionalnog jezika, koje je Gaj objasnio u *Danici* iz 1835. brzo su prihvaćene. Hrvati su djelovali u okvirima svoje ustavne pozicije, s ciljem zaštite svoje nacije od mađarizacije i političkog komadanja.⁸⁵

5.5. Velika previranja 1848. godine

Revolucija u Francuskoj izbila je početkom 1848. godine i proširila se cijelom Europom. Pod njezinim utjecajem došlo je do prevratnih zbivanja i u zemljama Austrijske Carevine. Pod takvim pritiskom car i kralj Ferdinand ukinuo je apsolutizam u Habsburškoj Monarhiji, ukinuo cenzuru i obećao uspostavu ustavnosti.⁸⁶ *Narodne novine* donijele su 22. III 1848. masnim slovima preko cijele strane obavijest: „Štampa je slobodna! od 15. ožujka 5 ½ sati poslije podne“. Ispod obavijesti slijedio je uvodnik Bogoslava Šuleka „Naše želje“. Uvodnik zahtijeva da se Vojna krajina i Dalmacija ujedine s Hrvatskom.⁸⁷ Hrvatski su narodnjaci u Zagrebu nastojali da se u toj politički uzavreloj situaciji čuje i glas hrvatskoga naroda.⁸⁸ Hrvati bi trebali izabrati novoga bana, zatražiti neovisnost od Ugarske, a brojno bi izaslanstvo te zahtjeve s ostalim trebalo odnijeti kralju.⁸⁹ Gaj je radio s Kukuljevićem, F. Žerjavićem i Nikolom Vakanovićem na konačnoj skici *Zahtijevanja naroda*.⁹⁰ U tom su smislu definitivno i oblikovali sve u obzir dolazeće zahtjeve, svrstane u 30 točaka.⁹¹ Dogovorili su se da prva točka narodnih zahtjeva sadrži izbor Josipa Jelačića za hrvatskog bana.⁹² Hrvatsku delegaciju pod

⁸⁴ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 77.

⁸⁵ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 192.

⁸⁶ Usp. . Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 82. i Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 193.

⁸⁷ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 149 – 150.

⁸⁸ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 83.

⁸⁹ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 196.

⁹⁰ ibidem, str. 196.

⁹¹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 84.

⁹² ibidem, str. 84.

rukovodstvom Ljudevita Gaja, koja je otputovala u Beč kako bi caru (kralju) Ferdinandu neposredno predala tekst „Zahtijevanja naroda“, car (kralj) je primio 30. ožujka 1848.

Pokretač, vlasnik i urednik „Novina...“ i „Danice...“ – Ljudevit Gaj – smatrao je četrdesetosmaška previranja i postignuća na hrvatskom tlu velikim uspjesima hrvatskoga narodnog pokreta, koji se, pod njegovim rukovodstvom, plodonosno razvijao od 1835. pa do tada, kad je hrvatski državnopravni brod dobio odvažnog i vještog kormilara u jakoj ličnosti bana Josipa Jelačića. U Jelačićevim očima on je bio čovjek s trajnim zaslugama i velikim ugledom, dostojan najvećeg poštovanja.⁹³ Ali, uslijedili su događaji koji će zauvijek narušiti dobre odnose bana i Gaja. Dana 21. svibnja 1848. Miloš Obrenović je stigao u Zagreb i njegov posjet je upleo Gaja u skandal koji će ga uskoro zauvijek ukloniti iz političkog života. U pitanju je takozvana „afera Miloš“. Bivši srpski knez tvrdio je da ga je Gaj pozvao kako bi prisustvovao svečanosti proglašenja Jelačića banom.⁹⁴ Dolazak M. Obrenovića u tadašnjoj političkoj situaciji bio je za bana i Bansko vijeće neugodan čin. Namjeru da se tog neželjenog gosta potjera iz Zagreba osujetio je Gaj. Potom je udesio da M. Obrenović bude pritvoren i najzad pušten iz zatvora. U tom je međuvremenu M. Obrenović, kao pritvorenik, navodno, davao novac Lj. Gaju, koji da je taj novac tražio za potrebe Trojedne kraljevine i u banovo ime. Kad je ban Jelačić saznao za to, a s tim nije imao nikakve veze, odmah je naredio osnivanje istražne komisije.⁹⁵ Vijesti o navedenoj aferi s knezom Milošem Obrenovićem odmah su se proširile Zagrebom i 10. lipnja 1848. održana je velika javna demonstracija protiv Gaja.⁹⁶ Ta komisija nije uspjela utvrditi da se radilo o iznuđivanju novca, kao ni to da je ta navodna iznuda vršena i u banovo ime. Posljedica te afere bila je za Gaja doista teška: *njegov moralni i politički ugled bio je naglo poljuljan i time slomljen*.⁹⁷ Njegova se politička karijera time privela kraju.⁹⁸

Otada se Gaj povlači u sebe, obuzet uglavnom brigom za redovno izlaženje njegovih listova i za što bolje poslovanje njegove tiskare. „Danica horvatska, slavonska i dalmatinska“ izlazi od 2. siječnja 1849. ponovno pod imenom „Danica ilirska“, jer je ilirsko ime u literarnoj uporabi bilo dopušteno. U njoj je Gaj, nošen željom da izglati svoje odnose s banom Jelačićem, donosio i Jelačićeve pjesme.⁹⁹

⁹³ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 89.

⁹⁴ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 203.

⁹⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 89.

⁹⁶ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 205.

⁹⁷ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 89.

⁹⁸ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 205.

⁹⁹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 90.

5.6. Narodne novine postaju službeni list vlade

Javna događanja u 1848. i u prvim mjesecima 1849. učinila su novine sadržajnijim i zanimljivijim, a to je utjecalo i na povećanje broja njihovih čitatelja. Gajeve „Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske“ izlazile su tri puta tjedno: utorkom, četvrtkom i subotom. Zainteresirani čitatelji – prema Gajevu saznanju – željeli su svakodnevne novine, jer su se i javna događanja, kao dio života, odvijala svakodnevno.¹⁰⁰ Kad je saznao da i „Slavenski jug“ – njemu suparnički list u Zagrebu – prelazi na dnevno izlaženje, Gaj je donio konačnu odluku: *da i njegove „Novine...“ pređu na svakodnevno izlaženje – osim nedjelje i blagdana.*

Pri toj odluci došao je i do zaključka da bi svojim novinama („Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske“) promijenio ime u: „Narodne novine“, kako su se one jednom već zvale od siječnja 1843. do ožujka 1844. Narodna je svijest, zahvaljujući hrvatskom narodnom pokretu (sljedniku ilirskog pokreta), toliko uznapredovala da se pod izrazom *narodni jezik* podrazumijevao: *hrvatski jezik*, a pod izrazom *naš narod* podrazumijevao se: *hrvatski narod*. Analogno nazivu: *Narodna stanka*, smatrao je da bi se i njegove novine trebale nadalje (i trajno) zvati sasvim kratkim nazivom, sastavljenim od dvije riječi: „*Narodne novine*“. I tako su od početka srpnja 1849. „Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske“ nastavile svoj život pod imenom: „Narodne novine“ i to otada kao dnevni list.¹⁰¹

Dana 30. VI objavio je da obustavlja „Danicu“ sa 1. VII 1849. do „mirnijih vremena“; novine će pak izlaziti kao dnevnik. Budući da je smatrao „Danicu“ kao ideološko glasilo, nije htio vjerojatno s njom ulaziti u kompromise. Zatim je 1. VII objavio da će novine izlaziti i ćirilicom ukoliko se odazove dovoljan broj pretplatnika.¹⁰² Pokusni broj „Narodnih novina“ ćirilicom izašao je 20. VII 1849; bio je to i posljednji broj. Gaj je u njemu saopćio da ćirilsko izdanje neće izlaziti.¹⁰³

S obzirom na konkurenciju ostalih listova, koji su izlazili u Zagrebu, Gaj je nastojao održati svoje „Narodne novine“ ako ih, u sporazumu s vlašću, učini službenim listom. S tim naumom boravio je u Beču, te je o tome vodio razgovore i s Alexanderom Bachom, austrijskim ministrom unutrašnjih poslova.¹⁰⁴ Dana 12. prosinca 1849. sklopio je s austrijskom vladom

¹⁰⁰ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 94.

¹⁰¹ ibidem, str. 94.

¹⁰² Horvat, J. Ljudevit Gaj, str. 287.

¹⁰³ ibidem, str. 287.

¹⁰⁴ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 96.

ugovor o paušalnoj godišnjoj subvenciji u iznosu od 1.000 forinti. Obavještavajući o tome čitatelje posebnim „Proglasom“, objavljenim 24. prosinca 1849., Gaj im je priopćio da će „Narodne novine“, počevši od početka 1850., izlazeći i dalje svakodnevno osim nedjelje i neradnog blagdana, biti ujedno i *službeni list* državne i *banske* vlade.¹⁰⁵ U proglasu za 1850. pokušao je Gaj objasniti nov položaj *Narodnih novina* i svoj. Spomenuvši kako prema novom ustavu u svakoj krunovini može biti samo jedan „zvanični vjerodostojni list iliti organ“, da će to u Hrvatskoj i Slavoniji biti *Narodne novine*, upozorio je kako je nastupilo novo vrijeme.¹⁰⁶ Državna je vlada u sporazumu s banom, odredila da „Narodne novine“ od početka 1850. budu taj „zvanični organ“ za Hrvatsku i Slavoniju. Iako će otada biti „zvanični organ“, one će i nadalje zadržavati „punim pravom, uz svoj nepromijenjeni domorodni pravac, i svoj stari naslov: *Narodne novine*“.¹⁰⁷ Još 1850. list je nosio na čelu grb Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s ilirskom zvijezdom i polumjesecom u sredini, a hrvatskom krunom odozgo. Kad je proglašen apsolutizam, *Narodne novine* kao službeni list moraju umjesto hrvatskog grba staviti austrijskoga dvoglavog orla.¹⁰⁸

Kao službeni list središnje i banske vlade, „Narodne novine“ su, ne napuštajući svoju novinsko-izvještajnu, kroničarsku ulogu, objavljivale razne zakone, vladine odluke, akte banske vlasti, akte županijskih vlasti, te sve više i oglase pojedinih poslovnih tvrtki iz oblasti obrta, veleobrta, trgovine i novčarstva, kao i razne obavijesti pojedinih društava i pojedinaca.¹⁰⁹

Produžujući ugovor s vladom o „Narodnim novinama“ kao vladinom službenom tijelu, Gaj je – kako je od njega zahtijevano – pristao da u sastavu naslova tih novina bude istaknuto da su te novine carsko-kraljevski službeni list i da u njihovu naslovnom sklopu mora stalno biti otisnut i grb Austrijske Carevine. Analogno tom novom ugovoru, „Narodne novine“ su, počevši od svoga 100. broja, izašlog u ponedjeljak 2. svibnja 1853., imale naziv: „*Carsko – kr. službene Narodne novine*“.¹¹⁰

„*Carsko – kr. službene Narodne novine*“ svakodnevno su objavljivale službene vladine akte (zakone, odredbe, uredbe, naredbe, upute, objave), kao i druga najraznovrsnija javna izvješća i oglasne obavijesti. Objavljivale su i kraće (ponekad i nešto dulje) članke u povodu careva

¹⁰⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 96.

¹⁰⁶ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 182.

¹⁰⁷ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 96 – 97.

¹⁰⁸ Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771. – 1939., str. 183.

¹⁰⁹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 97.

¹¹⁰ ibidem, str. 102.

rođendana, u povodu dolaska u Hrvatsku neke istaknutije ličnosti iz najviših tijela državne uprave ili pak u povodu nekog događaja koji nije imao političko značenje.

Gaj se u to vrijeme predao isključivo svom poslovnom životu. Njegova tiskara, osim „Narodnih novina“, tiskala je i pojedine knjige, kao i razne obrasce za potrebe zemaljske uprave i druge poslovne subjekte. Zadužujući se, Gaj je 1852. kupio Mirogoj – brežuljkasti predio nedaleko od tadašnjeg Zagreba. Taj posjed, ranije zvan Herešinec, bio je nekad i u vlasništvu Pavla Rittera Vitezovića, „Gajeva idejnog mentora od dječaćkih dana“. U toj je godini (1852.) Gaj – uz svoju tiskaru – otvorio i svoju knjižaru, koju je nazvao: *Narodnom knjižarnom*. Tu je knjižaru prodao već iduće godine Ferdinandu Romleitneru za 5.000 forinti kako bi tim novcem i zajmom kod Hrvatsko-slavonske zemaljske sirotinjske zaklade mogao kupiti tiskaru Lavoslava Župana, što je 1854. i ostvario. Spojivši otada kupljenu Županovu tiskaru sa svojom tiskarom, koju je posjedovao od kraja 1837., Gaj se osjećao vrlo zadovoljnim, jer je time „postigao tiskarski monopol u Zagrebu“.¹¹¹

Austrijska Carevina, pokorena u ratu, morala je pristati na ustupke koje su diktirale pobjedničke zemlje. Car Franjo Josip I., videći brojne probleme u Austrijskoj Carevini, uglavnom stvorene od uspostave apsolutističke vladavine, odlučio je napustiti takav sustav i uspostaviti ustavnost.¹¹²

Uspostava ustavnosti značila je izazove za drukčije, manje sputane i slobodnije vibracije u javnom životu. Gaj je sagledavao mogućnosti i za svoje drukčije ponašanje i djelovanje, primjereno novim prilikama. Vjerovao je da nisu zaboravljene njegove preporodne zasluge i da će te zasluge svojom jakom svjetlošću zatrti 11-godišnje razdoblje (1850.-1860.), kad je svojim „Narodnim novinama“ – stjecajem okolnosti – bio u službi centralističkog i apsolutističkog režima. Nadao se da bi se čak ponovno mogao naći, ako ne na čelu, barem među čelnicima kulturne i političke aktivnosti u novonastalim uvjetima.

Ponesen tim razmišljanjima i tom nadom prekinuo je krajem 1860. ugovor s Ministarstvom unutarnjih poslova Austrijske Carevine, po kojemu su do tada njegove „Narodne novine“ bile carsko-kraljevski službeni list (s austrijskim grbom u sredini njihova naziva). Odlučio je da njegove „Narodne novine“ od početka 1861. postanu – u političkom smislu – neovisan dnevnik s tim što će ostaviti mogućnost da u njima hrvatsko-slavonska zemaljska uprava – u sporazumu s njim i po dogovorenom cjeniku – objavljuje svoje upravne i druge akte. Ove nove, neovisne

¹¹¹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 102 – 104.

¹¹² Usp. Narodne novine : Zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 105.

Gajeve „Narodne novine“ (s hrvatskim grbom u sredini njihova naziva) izašle su prvi put u srijedu, 2. siječnja 1861. Bio je to njihov 1. broj u 27. godištu njihova izlaženja. Nastavile su i dalje izlaziti svakodnevno.¹¹³

28. VI Gaj je sklopio ugovor s „Povlaštenom tiskarom Ljudevita Gaja“ o tiskanju lista, 3. VII dobio je od Šokčevića formalno dopuštenje da uređuje i u vlastitoj nakladi izdaje „Narodne novine“ i – „Danicu ilirsku“. „Narodne novine“ prestale su biti službeni list poprimivši karakter „nezavisnog lista“. Čitavom je nagodbom Gaj jedino došao do treće serije „Danice ilirske“ kao svoga vlasništva.¹¹⁴

Nove okolnosti tražile su nove vizure, nova nadahnuća. Gaj očito, nije imao ni nove vizure, ni nova nadahnuća. Živio je sa svojim romantičarskim uspomnama, nespreman za nove iskorake u drukčiju realnost.¹¹⁵

Na hrvatskom stranačkom nebu 1861. postoje tri različite stranke: *Narodno-liberalna stranka* (narodnjaci), *Narodno-ustavna stranka* (unionisti, mađaroni) i *Stranka prava* (pravaši). Gajeve „Narodne novine“ priklanjale su se Narodno-liberalnoj stranci. Pojedini hrvatski političari a među njima posebno Ivan Mažuranić, nastojali su da se Hrvati politički dogovore s Austrijancima prije nego što to učine Mađari.

U 1866. Austrijska se Carevina našla u teškoj situaciji, gubeći u ratovima svoje teritorije. Želeći ojačati Habsburšku Monarhiju njeni su vladajući sklopili nagodbu s Mađarima.¹¹⁶

Austro-ugarska nagodba, sklopljena 17. veljače 1867., bila je državnopravni sporazum dvaju tada najbrojnijih, a time i najjačih naroda u Habsburškoj Monarhiji: austrijskih Nijemaca i Mađara. Ona je učinjena na štetu slavenskih naroda u toj Monarhiji, koji – svojom dotadašnjom politikom austroslavizma – nisu postigli što su htjeli: da se Austrijska Carevina preustroji u zajednicu ravnopravnih naroda. Austro-ugarskom nagodbom Monarhija je podijeljena u dva dijela: austrijski i ugarski, država je dobila naziv: Austro-Ugarska, njezin jedan i drugi dio povezivali su ličnost vladara i neke zajedničke državne službe.¹¹⁷ Tom su Nagodbom hrvatske zemlje i dalje bile međusobno upravno odvojene: banska Hrvatska – pripala je ugarskom dijelu Monarhije, a Dalmacija i Istra – austrijskom dijelu Monarhije.¹¹⁸

¹¹³ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 105.

¹¹⁴ Horvat, J. Ljudevit Gaj, str. 328.

¹¹⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 106 – 107.

¹¹⁶ Usp. Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 109 – 110.

¹¹⁷ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 110.

¹¹⁸ ibidem, str. 110.

Hrvatska je bez pogovora morala prilagoditi dualizmu. Zadatak je povjeren vođi beskompromisnih unionista barunu Levinu Rauchu. Na izborima su Rauchovi unionisti pobijedili.¹¹⁹ Unionistička je većina 24. IX 1868. na brzu ruku prihvatila nagodbu s Ugarskom.¹²⁰

Gaj je shvatio još 1861. da njegove „Narodne novine“, da bi opstale, ipak neće moći biti potpuno neovisan list. Zbog toga se priklanjao banu Šokčeviću i narodnjacima.¹²¹

Inače, Gaj se tih godina nalazio i pod teretom teških osobnih briga. Zbog velike prezaduženosti i nemogućnosti da podmiruje svoje dužničke obveze zatražio je i, posredovanjem kancelara Ivana Mažuranića i bana Šokčevića, dobio neke subvencije i nove kredite, kojima je pokušao podmiriti stare dugove te mu je stečaj dignut. Ali, sve su to bili potezi palijativna značenja. Njegove se dužničke nevolje nisu dale ublažiti. Kad mu je u ožujku 1868. umrla supruga Paulina, htio je da njezin pogreb bude što veličanstveniji (na razini njegove ljubavi koju je uvijek iskazivao prema njoj i u znaku njegova najdostojnijeg oprostaja s njom).¹²² I za taj se iznos morao zadužiti.¹²³

5.7. Gaj prodaje novine Zemaljskoj vladi

Otkako je sklopljena hrvatsko-ugarska nagodba, Gaj postoji još jedino imenom u „Narodnim novinama“ – kojima je urednikom postavljen njegov suradnik Miloš Zec.¹²⁴ Izložen novčanim neprilikama, Gaj je odlučio prodati svoje „Narodne novine“. Za njihovu kupnju pokazivala je interes i Zemaljska vlada. Na taj interes utjecali su i pojedini zaposlenici iz uredništva „Narodnih novina“, koji su smatrali da će najsigurnije primati svoje mjesečne plaće ako Zemaljska vlada postane njihov vlasnik.¹²⁵ Čestitajući Rauchu – u neposrednom kontaktu s njim – na izboru za hrvatskoga bana, Zec ga je uvjerio da u razbuktavanju stranačkog života na hrvatskoj političkoj sceni treba da i Zemaljska vlada ima svoje glasilo, te da bi ulogu tog glasila najbolje mogle obaviti „Narodne novine“, koje su u stanju da i same sebe izdržavaju. Rauch je pristao na to da Vlada – prema Gajevoj prodajnoj ponudi, koja je bila prihvatljiva – bude kupac „Narodnih novina“.

¹¹⁹ Horvat, J. Ljudevit Gaj, str. 338.

¹²⁰ ibidem, str. 338.

¹²¹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 111.

¹²² ibidem, str. 111.

¹²³ ibidem, str. 111.

¹²⁴ Horvat, J. Ljudevit Gaj, str. 339.

¹²⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 112.

Potkraj prosinca 1868. utanačen je između Gaja i Vlade kupoprodajni ugovor. Kao glasilo Zemaljske vlade, „Narodne novine“ su počele funkcionirati od 1. siječnja 1869. Za njihova odgovornog urednika Rauch je imenovao Miloša Zeca, koji je utjecao i na Rauchov pristanak da se „Narodne novine“ – do daljnjega – tiskaju u Gajevoj tiskari, u Gospodskoj ulici.

Nakon toga, lišen brige o „Narodnim novinama“, ali i dohotka koje su mu one osiguravale, Gaj je imao još jedino stalni prihod od svoje tiskare. Povukao se otada na Mirogoj, živeći u svojoj tamošnjoj ladanjskoj kući, često uznemiravan sudskim pozivima na ročišta radi podmirivanja dugova pojedincima i ustanovama, čiji je bio dužnik. Jednom tjedno navraćao je s Mirogoja u Gornji grad da pregleda poslovanje svoje tiskare.¹²⁶

U subotu, 20. travnja 1872., netom što je došao s Mirogoja u svoj stan u Gospodskoj ulici, Gaju je naglo pozlilo. Tu se i tog dana, u 17 sati, ugasio njegov život. Umro je od srčane kapi. Obavijest o njegovoj smrti – u vidu uobičajene tiskane osmrtnice – potpisala su njegova djeca: kćer Ljubosava, sinovi Velimir, Svetislav i Milivoj. Sahrana je obavljena u ponedjeljak, 22. travnja 1872.¹²⁷ Posmrtni govor održao je njegov stari prijatelj Fran Kurelac i pritom podsjetio okupljene nanovo na ulogu koju je Gaj imao tijekom prvih godina narodnog preporoda, i zatražio ih da mu oprostite ljudske pogreške i da ga cijene po doprinosima njegovom narodu.¹²⁸

Uskoro je Gajev „Mirogoj“ otišao na bubanj. Na javnoj dražbi 22. I 1873. kupila ga je gradska općina za svotu od 21320 forinti.¹²⁹ Gaj se ipak vratio na Mirogoj. Našao je 1883. počinak u tzv. Ilirskoj arkadi, na nekadašnjem svojem zemljištu, pretvorenom u centralno groblje.¹³⁰

Knjižnica je Gajeva godinama trunula po hodnicima Prirodopisnoga muzeja u Demetrovoj ulici. Akademija ju je otklonila kupiti kad joj ju je ponudio Gajev sin Velimir. Konačno ju je, dvadeset godina nakon Gajeve smrti, 31. XII 1892. na zagovor Ise Kršnjavoga, kupila zemaljska vlada za svotu od 7000 forinti i predala Sveučilišnoj knjižnici.¹³¹ Knjižnica Ljudevita Gaja, kad je otkupljena, brojila je između 15.000 i 16.000 svezaka.¹³²

I nakon Gajeve smrti, njegova je tiskara u Gospodskoj ulici još neko vrijeme tiskala „Narodna novine“ – do zaključno 31. srpnja 1873. Od 1. kolovoza 1873. „Narodne novine“ se tiskaju u *Tiskari Lavoslava Hartmana i družbe*. Odgovorni je urednik „Narodnih novina“ i dalje bio

¹²⁶ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 112 – 113.

¹²⁷ ibidem, str. 113.

¹²⁸ Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret, str. 207 – 208.

¹²⁹ Horvat, J. Ljudevit Gaj, str. 345.

¹³⁰ ibidem, str. 345.

¹³¹ Horvat, J. Ljudevit Gaj, str. 345.

¹³² Usp. Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće, str. 136.

Miloš Zec. On je doprinio da su „Narodne novine“ 1874. dobile svoju *vlastitu tiskaru*. Šest godina kasnije (1880.), Uprava „Narodnih novina“ je uspjela kupiti Keglevićevu kuću u Ilici 39, koju je dala obnoviti, te u njoj, osim svojih upravnih, uredničkih i skladišnih prostora, smjestila i tiskaru. Kako je tiskara „Narodnih novina“ dobro poslovala, a i „Narodne novine“ su kao list poslovale sa znatnim dobitima, Uprava je „Narodnih novina“ odlučila izgraditi novu, veliku zgradu.¹³³ Na uglu između Frankopanske ulice i Prilaza izgrađena je tijekom 1891./92. g. Velika palača s kupolom.¹³⁴ Od 21. rujna 1892. u toj se novoizgrađenoj palači nalaze: uredništvo, uprava, otpravništvo i tiskara „Narodnih novina“.¹³⁵

Nakon smrti Miloša Zeca (1896.), novi je odgovorni urednik „Narodnih novina“ postao Janko Ibler. Tiskara „Narodnih novina“ naziva se otada *Zemaljskom tiskarom*, jer joj je većinski vlasnik bila Zemaljska vlada.¹³⁶

5.8. Narodne novine u razdoblju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca a potom Kraljevine Jugoslavije

Djelujući u funkciji vladina lista, „Narodne novine“ su morale biti na strani vladine politike, te su, kao takve, podupirale svakoga bana, jer je on bio čelni čovjek Zemaljske vlade. Činile su one to na svoj način: izvještavale su o radu i odlukama vlade, donosile podatke o banovoj aktivnosti, objavljivale su pojedine zakone koje je usvojio Hrvatski sabor i potvrdio kralj, donosile su podatke o rezultatima općinskih, gradskih i saborskih izbora, a sadržavale su – redovito – i razne reklame i druge obavijesti.

Nakon stvaranja Države SHS (29. listopada 1918.) i potom nakon proglašenja Kraljevstva SHS (1. prosinca 1918.), „Narodne novine“ nisu sklapale nikakve ugovore s tim novim vlastima, jer su ih ove smatrale i dalje zemaljskim (hrvatsko-slavonskim) listom, koji izdaje hrvatsko-slavonska *Zemaljska tiskara*.¹³⁷ Odgovorni urednici „Narodnih novina“ od 1918. do 1929. bili su Janko Ibler, Janko Horer, Budimir Blažeković i Vladimir Kirin.¹³⁸

Kraljevstvo SHS (1918. – 1921.), odnosno Kraljevinu SHS (1921. – 1929.) stalno je potresalo unutarnje krizno stanje.¹³⁹ Pozvavši na razgovor Vladka Mačeka (predsjednika Hrvatske

¹³³ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 113 – 114.

¹³⁴ ibidem, str. 115.

¹³⁵ ibidem, str. 115.

¹³⁶ ibidem, str. 115.

¹³⁷ ibidem, str. 116 – 117.

¹³⁸ ibidem, str. 118.

¹³⁹ ibidem, str. 119.

seljačke stranke i političkog vođu hrvatskoga naroda, koji je na tim funkcijama naslijedio Stjepana Radića, umrlog od posljedica ranjavanja u državnom parlamentu), kralj Aleksandar nije uvažio ono što mu je Maček s razložnošću predlagao: *da se postojeća kriza u Kraljevini SHS može riješiti samo novim dogovorom o ustrojstvu te države na osnovi pune ravnopravnosti svih narodnih kolektiviteta, demokratskih sloboda i poštivanja ljudskih prava*. Kralj je radije prihvatio sugestije svojih savjetnika iz velikosrpskih krugova, te je 6. siječnja 1929. ukinuo ustav, raspustio državni parlament, zabranio sve političke stranke i uveo svoju monarhističku diktaturu.¹⁴⁰ Dotadašnji naziv države: *Kraljevina SHS* zamijenjen je nazivom: *Kraljevina Jugoslavija*, a dotadašnja podjela države na 33 oblasti zamijenjena je podjelom na devet banovina. Većina hrvatskog teritorija našla se u okviru dviju banovina: *Savske banovine* – sa sjedištem u Zagrebu, i *Primorske banovine* – sa sjedištem u Splitu. Svaka je banovina trebala imati svoj službeni list. Ban Savske banovine je odlučio da to u toj banovini budu „Narodne novine“. Tako su one od svoga 143. broja, izašlog 24. lipnja 1930. imale podulji naziv: „*Narodne novine. Službeni list Kraljevske banske uprave Savske banovine*“. Kao službeni list Savske banovine, „Narodne novine“ su donosile razne upravne akte banske uprave, ponekad i neke akte Živkovićeve vlade, zatim banovinski proračun, druga izvješća i obavijesti.¹⁴¹ Uredništvo „Narodnih novina“ nije zaboravilo ni stogodišnji jubilej tih novina (1835. – 1935.). Njihov 4. broj, koji je izašao u subotu, 5. siječnja 1935., bio je – kao jubilarni broj – posvećen podsjećanju na njihov put od „Novina Horvatzskih“ (1835.) do tada (1935.). Između tih dviju, krupnijim brojkama otisnutih godina na prvoj stranici: „1835“ i „1935“ nalazio se i otisak ilirskog grba (sa zvijezdom šestokrakom i polumjesecom). Inače, „*Narodne novine. Službeni list Kraljevske banske uprave Savske banovine*“ i dalje su djelovale više kao *oglasnik*, a manje kao *informativne novine*. Njihov zadnji broj kao službenog lista Savske banovine bio je broj 194., koji je izašao u ponedjeljak 28. kolovoza 1939.¹⁴²

Nesređeni međunacionalni odnosi unutar multietničke i gospodarski zaostale Kraljevine Jugoslavije, produživanje velikosrpske hegemonije i osnaživanje političke opozicije, činili su postojeće suprotnosti u toj državi još napetijima. Ni vanjskopolitička situacija za tu državu nije bila nimalo povoljna zbog ekspanzionističkih težnji nacističke Njemačke i fašističke Italije. A i odnosi Kraljevine Jugoslavije s Bugarskom i Mađarskom nisu bili dobri. Ratna je opasnost, dakle, sve očitije prijetila i Jugoslaviji. Spoznaje o toj opasnosti uznemiravale su jugoslavenske vladajuće vrhove, koji su napokon, u takvim okolnostima shvatili nužnost sređivanja unutarnjih

¹⁴⁰ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 119.

¹⁴¹ ibidem, str. 119 – 121.

¹⁴² ibidem, str. 121.

odnosa u državi, da bi ona postala jača i spremnija za obranu od vanjskih nasrtaja. Prvo je trebalo riješiti *hrvatsko pitanje*. Sporazum o rješenju tog pitanja nije bilo lako postići. Ali, da bi se on postigao, trebalo je pregovarati. Hrvatska strana (Maček i njegovi najbliži suradnici iz Hrvatske seljačke stranke) zahtijevala je te pregovore i bila spremna na njih.¹⁴³ Najposlije, uoči početka rata u Europi, 26. VIII. 1939, predsjednik vlade Dragiša Cvetković i Maček potpisali su sporazum kojim je osnovana Banovina Hrvatska (ban Ivan Šubašić). Ona je sporazumom stekla stanovitu samoupravu i neke kotareve s hrvatskom većinom u Bosni i Hercegovini te Dalmaciju koja se nakon mnogih stoljeća opet našla u matici domovini. U Banovinu Hrvatsku ušle su Savska i Primorska banovina te kotarevi Ilok, Šid, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik, Fojnica i Dubrovnik.¹⁴⁴

„Narodne novine“ – dotad „Službeni list Kraljevske banske uprave Savske banovine“ – postale su od svoga broja 195, izašlog u utorak, 29. kolovoza 1939., „Službenim listom Banovine Hrvatske“.¹⁴⁵

„Narodne novine“ i dalje je tiskala *Zaklada tiskare „Narodnih novina“*, odgovorni je urednik bio Anđelko Delak, a uredništvo, uprava i otpравниštvo nalazili su se u Frankopanskoj ul. 26.¹⁴⁶ „Narodne novine“ su i u ovom svom razdoblju (1939. – 1941.). osim službenih akata, sadržavale i vrlo brojne oglasne priloge, svrstane u ove tematske cjeline: Natječaji – Jeftimbe – Dražbe – Zakupi – Sudbene objave – Ovršne dražbe – Razno. Zadnji, 81. broj „Narodnih novina. Službenog lista Banovine Hrvatske“ izašao je u srijedu, 9. travnja 1941.¹⁴⁷

5.9. Narodne novine u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske

Nezavisna Država Hrvatska nastala je u travnju 1941. u tijeku napada nacističke Njemačke i fašističke Italije na Kraljevinu Jugoslaviju i u suglasnosti s tim napadačima i okupatorima. „Narodne novine“ postale su službeni list i ove nove državne tvorbe. Njihov 1. broj – s podnaslovom oznakom: „Službeni list Države Hrvatske“, izašao je u petak, 11. travnja 1941. Ta podnaslovna oznaka ponavljana je do zaključno s brojem 13, koji je izašao u ponedjeljak, 28. travnja 1941. Od broja 14, koji je izašao u utorak, 29. travnja 1941., podnaslovna oznaka je glasila: „Službeni list Nezavisne Države Hrvatske“. Odgovorni urednik „Narodnih novina“ –

¹⁴³ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 122.

¹⁴⁴ Macan, T., Povijest hrvatskoga naroda, str. 400.

¹⁴⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 124.

¹⁴⁶ ibidem, str. 125.

¹⁴⁷ ibidem, str. 125.

od 11. travnja 1941. – bio je Jure Pavičić. Tisak „Narodnih novina“ i dalje je obavljala *Zaklada tiskare „Narodnih novina“* do zaključno s brojem 13 od 28. travnja 1941. Tu je tiskaru ustaški režim nacionalizirao i dao joj novo ime: *Hrvatska državna tiskara*. Prvi represivni proglas u „Narodnim novinama“, objavljen 15. travnja 1941., nosio je potpis Eugena Kvaternika, tadašnjeg ustaškog Povjerenika za javnu sigurnost u Zagrebu.¹⁴⁸

Za cijelo vrijeme postojanja NDH, „Narodne novine“ su uređivane i tiskane u svom starom ambijentu: u Frankopanskij ul. 26. Njihov posljednji broj, kao „službenog lista NDH“, bio je broj 100, koji je izašao 5. svibnja 1945.¹⁴⁹

5.10. Narodne novine nakon Drugog svjetskog rata

Antifašistički pokret u Hrvatskoj bio je osjetno razvijen još uoči Drugoga svjetskoga rata. Od početka tog rata i pogotovo nakon nastanka NDH i sloma Kraljevine Jugoslavije, koja je potom bila okupirana, hrvatski su antifašisti bili sve brojniji i sve odlučniji u svom antifašističkom otporu.¹⁵⁰ Usporedno s brojčanim rastom hrvatske antifašističke vojske, nastajala su i sve brojnija tijela partizanske vlasti. U lipnju 1943. na hrvatskom partizanskom teritoriju formirano je *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske* (skraćeno zvanom: ZAVNOH) – kao najviše tijelo hrvatske partizanske vlasti, a time i kao *vrhovni nosilac državnog suvereniteta hrvatskoga naroda*. Na III. Zasjedanju ZAVNOH-a odobren je rad predstavnika Hrvatske na II. Zasjedanju *Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije* (skraćeno zvanog: AVNOJ). Donesena je odluka o ustroju *Federalne Države Hrvatske*, koja je sastavni dio Demokratske Federativne Jugoslavije. Teritorij Federalne Države Hrvatske sve se više širio, a teritorij NDH sve se više smanjivao.¹⁵¹

„Narodne novine“ su i dalje zadržale status službenog lista. Njihov 1. broj, kao „Službenog lista Federalne Hrvatske“, izašao je u petak, 3. kolovoza 1945. Tiskara, koja ih je tiskala, pripadala je Nakladnom zavodu Hrvatske.¹⁵² Na „Narodne novine. Službeni list Federalne Hrvatske“ dužne su se pretplatiti sve ustanove Federalne Hrvatske, sva državna poduzeća, svi novčani zavodi i privredne ustanove, narodni odbori i njihovi organi.¹⁵³ Kao službeni list Federalne Hrvatske, „Narodne novine“ su tiskale više različitih zakona, naredbi, odluka, tumačenja i

¹⁴⁸ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 126 – 127.

¹⁴⁹ ibidem, str. 129.

¹⁵⁰ ibidem, str. 130.

¹⁵¹ ibidem, str. 130.

¹⁵² ibidem, str. 131.

¹⁵³ ibidem, str. 131.

pravilnika, koje su donijela nadležna tijela vlasti.¹⁵⁴ Zadnji, 19. broj „Narodnih novina. Službenoga lista Federalne Hrvatske“ izašao je u subotu, 26. siječnja 1946.¹⁵⁵

Člankom 1. *Ustava FNRJ* od 31. siječnja 1946., FNRJ je definirana kao „savezna narodna država republikanskog oblika, zajednica ravnopravnih naroda, koji su na osnovi prava na samoodređenje, uključujući pravo na odcjepljenje, izrazili svoju volju da žive zajedno u federativnoj državi“. U čl. 2. bile su navedene zemlje koje sačinjavaju FNRJ, te je među tim zemljama navedena i „*Narodna Republika Hrvatska*“. U skladu s odredbama Ustava FNRJ došlo je do promjena i u imenu najviših tijela vlasti u Hrvatskoj.¹⁵⁶ U svezi s tim promjenama u nazivlju, došlo je i do promjene podnaslovne oznake u „Narodnim novinama“, koje su od svoga 20. broja, izašlog u utorak 29. siječnja 1946., isticale da su „Službeni list Narodne Republike Hrvatske“.¹⁵⁷

Glavni i odgovorni urednik „Narodnih novina“ od 29. siječnja 1946. do 31. listopada 1947. bio je Ivan Lapenna. Tu su funkciju glavnog i odgovornog urednika obavljali: od 1. studenog 1947. – Vlado Nemec, i od br. 41/1955. – Božidar Paja.¹⁵⁸

Do broja 46 od 21. svibnja 1947. isticano je u impresumu: da „Narodne novine“ izdaje i tiska *Nakladni zavod Hrvatske*. Taj je Zavod i dalje ostao izdavač „Narodnih novina“, koje se – od broja 47, izašlog 23. svibnja 1947., tiskaju u „Štampariji novina“, Frankopanska 26. Od broja 19, 5. ožujka 1949., izdavač je „Narodnih novina“: *Komitet za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti Vlade NR Hrvatske*. Od broja 61, 27. srpnja 1949., „Narodne novine“ se tiskaju u *Štampariji „Prosvjeta“*, Preradovićeve ul. 21.¹⁵⁹

U životu „Narodnih novina“ nastala je – od sredine 1952. – osobito važna promjena. One su, odlukom Vlade NR Hrvatske br. 6852 – 1952 od 3. srpnja 1952. postale samostalno poduzeće. Otada se nazivaju: „*Narodne novine, izdavačko poduzeće, Zagreb*“. Sljednik su zagrebačkog poduzeća „Tiskanica“, osnovanog 1950. odlukom Vlade NR Hrvatske radi „štampanja i raspačavanja tiskanica“. Daljnja misija ovog poduzeća – prema navedenoj Vladinoj odluci – povjerena je „Narodnim novinama“. Izdavačko poduzeće „Narodne novine“ obavijestilo je 25. lipnja 1953. „sve pretplatnike, nadleštva, ustanove i poduzeća“ da je svoju upravu i uredništvo „Narodnih novina“ preselilo „iz Ilice u Smičiklasovu ulicu 23“. Osim „Narodnih novina“ kao

¹⁵⁴ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 133.

¹⁵⁵ ibidem, str. 133.

¹⁵⁶ ibidem, str. 134.

¹⁵⁷ ibidem, str. 134.

¹⁵⁸ ibidem, str. 137.

¹⁵⁹ ibidem, str. 137.

„Službenog lista NR Hrvatske“ i raznih tiskanica, to je izdavačko poduzeće od početka rujna 1953. počelo izdavati i „Zbirke propisa NR Hrvatske“ u zasebnim knjiškim sveskama. Do zaključno s brojem 47 „Narodnih novina“, izašlog u utorak, 28. kolovoza 1956., njihov se izdavač nazivao: „Narodne novine – izdavačko poduzeće, Zagreb“, a od njihova broja 48, izašlog u petak 31. kolovoza 1956., njihov se izdavač naziva: „Narodne novine – novinsko-izdavačko poduzeće, Zagreb“.¹⁶⁰ Od 37. broja „Narodnih novina“, izašlog u četvrtak 4. rujna 1958., uredništvo i uprava, kao i prijem oglasa, nalazili su se u Ratkajevu prolazu 4. U broju 38., izašlom 27. rujna 1962., zadnji se put navodi izdavač: „Narodne novine – izdavačko poduzeće, Zagreb“. Od broja 39, izašlog u četvrtak 4. listopada 1962., to se izdavačko poduzeće predstavlja pod novim nazivom: „Tehnološko-ekonomski i novinsko izdavački zavod Narodne novine“.¹⁶¹

U razdoblju od 1953. do 1963. „Narodne novine“ su objavljivale mnoštvo zakona, uredbi, odluka, pravilnika, zaključaka, smjernica, preporuka... I njihov oglasni dio bio je iz godine u godinu sadržajno sve raznolikiji i bogatiji. Zadnji, 14. broj „Narodnih novina“ kao „Službenog lista NR Hrvatske“, izašao je u subotu, 6. travnja 1963.¹⁶²

Savezna partijska tijela i tijela savezne vlasti odlučili su već 1961. da bi trebalo donijeti novi ustav, u kojem bi – kako su isticali – bili više naglašeni socijalistički karakter države i izgradnja samoupravnog socijalizma u njoj.¹⁶³ Prva i najuočljivija novost, koju je donio ovaj drugi po redu hrvatski Ustav, vidljiva je u promjeni imena republike. Riječ „Narodna“ zamijenjena je riječju „Socijalistička“ pa je umjesto dotadašnjeg imena: *Narodna Republika Hrvatska* uvedeno njezino novo ime: *Socijalistička Republika Hrvatska*.¹⁶⁴ SR Hrvatska je u sastavu SFRJ.

„Narodne novine“ su od svoga 15. broja, izašlog u srijedu, 10. travnja 1963., i dalje, nastavile izlaziti kao „Službeni list Socijalističke Republike Hrvatske“. U tom njihovom broju bio je objavljen i „Ustav SR Hrvatske“. Iako je SFRJ – kao savezna država – bila znatno decentralizirana, i iako su republike, kao nacionalne države u njoj, imale znatne ingerencije u granicama svoje ustavom zajamčene samoupravnosti, ipak je u vremenu 1965. – 1971. bilo podosta nezadovoljstva. Gospodarski i kulturno razvijanje republike (SR Hrvatska i SR Slovenija) svoje su nezadovoljstvo izražavale sve otvorenije i snažnije, tražeći širu decentralizaciju, veću samoupravnost i naglašeniju republičku državnost (kako bi što više

¹⁶⁰ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 137.

¹⁶¹ ibidem, str. 137 – 138.

¹⁶² ibidem, str. 138.

¹⁶³ ibidem, str. 139.

¹⁶⁴ ibidem, str. 139.

novca u državnoj valuti i u devizama – u interesu zaposlenika i bržeg daljnjeg razvoja – ostajalo tamo, gdje se on i ostvaruje naprednijim i poduzetnijim radom).¹⁶⁵ Braneći gospodarske interese i nacionalni identitet hrvatskoga naroda, mnogi su Hrvati bili objedinjeni hrvatskim nacionalnim pokretom, čvrsto oblikovanim i izraženim 1970./71. Taj pokret (kasnije nazvan: „hrvatskim proljećem“) bio je krajem 1971. ugušen komunističkom represijom. Ali, ideje o preustroju savezne države i odnosa u njoj nisu se dale ugušiti.¹⁶⁶

U razdoblju od 1974. do 1990. „Narodne novine“ su donijele mnoštvo zakona, uredaba i odluka, kojima su regulirane sve sfere hrvatskoga javnog života.

5.11. Narodne novine u samostalnoj Republici Hrvatskoj

Razorna kriza, koja je zahvatila europske socijalističke države od 1989. do 1991. vodila je konačnom rastroju njihovih gospodarskih i političkih sustava. Zahtjevani su potpuna demokratizacija društva, pretvaranje jednopartijske države u pravnu državu, povratak na tržišno gospodarstvo i pretvorba društvenog vlasništva u privatno, dioničko i državno vlasništvo. Realizacija tih zahtjeva krenula je najprije uvođenjem političkog višestranačja i održavanjem slobodnih višestranačkih izbora za sva predstavnička tijela vlasti.¹⁶⁷ Višestranački izbori za odbornike u općinskim skupštinama i zastupnike u Saboru SR Hrvatske, održani u drugoj polovici travnja i prvoj polovici svibnja 1990. završili su pobjedom novoosnovanih, nekomunističkih stranaka. Značilo je to i skori kraj SR Hrvatske. Broj 30. „Narodnih novina“ od 24. srpnja 1990. bio je posljednji broj ovog lista s podnaslovnom oznakom: „Službeni list SR Hrvatske“.¹⁶⁸

Proces predaje i preuzimanja vlasti u SR Hrvatskoj nakon održanih višestranačkih izbora 1990. protekao je mirno i dostojanstveno. Iako nisu očekivali da će biti izborni gubitnici, hrvatski su komunistički funkcionari, svjesni krizne situacije, koja je duboko potresla SFRJ, i kriznih stanja u ostalim socijalističkim zemljama Europe, koja su navještavala rasap njihovih dotadašnjih društveno-političkih sustava, prihvatili izborne rezultate kao izraz slobodno iskazane volje hrvatskih birača. Konstituiranje nove, najviše vlasti u Hrvatskoj, koju su u demokratskom ozračju omogućili višestranačko izborna nadmetanje i pobjeda nekomunističkih stranaka, obavljeno je na prvom zasjedanju novog, višestranačkog Hrvatskoga sabora – 30. svibnja 1990.

¹⁶⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 140.

¹⁶⁶ ibidem, str. 140.

¹⁶⁷ ibidem, str. 142.

¹⁶⁸ ibidem, str. 142.

Tog se dana u Zagrebu i uopće širom Hrvatske veoma svečano proslavio taj događaj, koji se doživljavao kao *kraj* jedne i *početak* druge povijesne stvarnosti.¹⁶⁹

Iz dotadašnjeg imena Republike (Socijalistička Republika Hrvatska) izostavljena je riječ „Socijalistička“ te se otada zove: *Republika Hrvatska*. Predsjedništvo SR Hrvatske otada se zove: *Predsjedništvo Republike Hrvatske*, a Sabor SR Hrvatske: *Sabor Republike Hrvatske*. Iz hrvatske republičke zastave uklonjena je crvena zvijezda petokraka, a umjesto te zvijezde trebao je otada biti hrvatski povijesni grb.¹⁷⁰

I „Narodne novine“ izvršile su promjenu u svojoj podnaslovnoj oznaci. Od njihova broja 31., izašlog u subotu, 28. srpnja 1990., imale su podnaslovnu oznaku: „*Službeni list Republike Hrvatske*“. Baveći se statusom *Novinsko-izdavačkog i štamparskog poduzeća „Narodne novine“*, Vlada Republike Hrvatske je odlučila da to poduzeće postane *javno poduzeće*, te je u svezi s tim predložila i *Zakon o osnivanju Javnog poduzeća „Narodne novine“*, koji je Sabor Republike Hrvatske prihvatio na svojoj sjednici 5. listopada 1990.¹⁷¹ Vlada Republike Hrvatske imenuje i razrješava u Javnom poduzeću „Narodne novine“: direktora, zatim glavnog i odgovornog urednika republičkog službenog glasila „Narodne novine“, kao i glavnog i odgovornog urednika izdavačke djelatnosti.¹⁷² Javno poduzeće „Narodne novine“ pravni je sljednik Novinsko-izdavačkog i štamparskog poduzeća „Narodne novine“ i preuzima sve njegove zaposlenike.

Na svojoj sjednici, održanoj 21. studenog 1990., Vlada Republike Hrvatske imenovala je Stanislava Pavića za direktora Javnog poduzeća „Narodne novine“, Asima Crnalića za glavnog i odgovornog urednika izdavačke djelatnosti i Srećka Lazića za glavnog i odgovornog urednika „*Narodnih novina. Službenog lista Republike Hrvatske*“.¹⁷³

Potreba da se donese novi Ustav Republike Hrvatske (umjesto postojećeg iz 1974., koji je bio tek djelomično izmijenjen u srpnju 1990. zbog nužnosti njegove deideologizacije) poticala je da se to što prije uradi.¹⁷⁴ Sabor Republike Hrvatske je 22. prosinca 1990. usvojio i proglasio taj cjelovito novi Ustav Republike Hrvatske.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 143.

¹⁷⁰ ibidem, str. 145.

¹⁷¹ ibidem, str. 145.

¹⁷² ibidem, str. 145.

¹⁷³ ibidem, str. 146.

¹⁷⁴ ibidem, str. 147.

¹⁷⁵ ibidem, str. 147.

„Narodne novine. Službeni list Repblike Hrvatske“ objavljivale su sve zakone, odluke i rezolucije Sabora Republike Hrvatske, kao i sve uredbe, odluke i rješenja Vlade Republike Hrvatske.¹⁷⁶

Nakon što je Skupština Republike Slovenije donijela *rezoluciju*, kojom je predlagala *sporazumno razdruživanje u SFRJ*, učinio je to 21. veljače 1991. i Sabor Republike Hrvatske svojom „*Rezolucijom o pitanju postupka za razdruživanje SFRJ i o mogućem udruživanju u savez suverenih republika*“.¹⁷⁷

Pritiske na demokratski izabranu vlast u Republici Hrvatskoj, koji su bili sve češći i žešći, velikosrbi su činili preko Predsjedništva SFRJ i putem „JNA“.¹⁷⁸

Nekoliko zajedničkih sastanaka, koje su održali predsjednici šest jugoslavenskih republika, na kojima je raspravljano o budućem ustroju savezne jugoslavenske države, *nisu doveli, niti su mogli dovesti do nekog konkretnog dogovora*. Predsjednik Republike Srbije (Milošević), podržan od svog poslušnika, predsjednika Republike Crne Gore, pristajao je samo na zajedničku jugoslavensku državu u kojoj bi središnja tijela vlasti imala šira ovlaštenja i u kojoj se savezni parlament ne bi formirao na osnovi paritetne zastupljenosti republika, već zastupnicima, izabranim po načelu: jedan čovjek – jedan glas. A to je, s obzirom na dominantnu brojnost Srba u Jugoslaviji značilo da bi oni bili u većini i da bi, kao većina, donosili zakone i druge akte, koji bi odgovarali ponajprije njima ili isključivo njihovim interesima. *Takva savezna država bila bi u stvari Velika Srbija pod jugoslavenskim imenom*. Predsjednik Republike Hrvatske (Franjo Tuđman) i predsjednik Republike Slovenije (Milan Kučan) zagovarali su *savez samostalnih država*, dakle: konfederativnu jugoslavensku državnu zajednicu ili, ako se u ovom smislu ne može postići dogovor, da se izvrši *miran razlaz*. Slovenci su se plebiscitom opredjelili za svoju samostalnu državu. Za takvo su se opredjeljenje – *referendumom, održanim 19. svibnja 1991.* – izjasnili i hrvatski građani. Na osnovi toga, Republika Hrvatska i Republika Slovenija proglasile su 25. lipnja 1991. svoju potpunu *suverenost i samostalnost* i već sljedećeg dana – u duhu međunarodnog prava – priznale su jedna drugu kao nezavisne države. Hrvatsku suverenost i samostalnost izglasao je Hrvatski sabor tog dana svojom *Ustavnom odlukom o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske*.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 148.

¹⁷⁷ ibidem, str. 149.

¹⁷⁸ Usp. Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 149.

¹⁷⁹ ibidem, str. 150.

Kao službeni list Republike Hrvatske, „Narodne novine“ su – osim saborskih i vladinih akata – u svakom svom broju donosile i razne oglase.¹⁸⁰ Osim „Narodnih novina“ kao službenog lista Republike Hrvatske, i mnoštva tiskonica, Javno poduzeće „Narodne novine“ izdavalo je i brojne zakone s komentarima u zasebnim knjigama, kao i druge knjige.

Terorističke akcije odmetnutih hrvatskih Srba, ojačane dobrovoljcima iz Srbije, i praćene aktivnom podrškom „JNA“, prerasle su od početka srpnja 1991. u otvorenu i sustavnu agresiju na Republiku Hrvatsku. U to je vrijeme bio u tijeku i rat u Sloveniji između „JNA“ i slovenske Teritorijalne obrane. Da bi se zaustavili ti oružani sukobi, održan je 7. srpnja 1991. – inicijativom Predsjedništva SFRJ – sastanak na Brijunima kojemu su nazočili članovi Predsjedništva SFRJ, predsjednici republika, savezni premijer i trojica predstavnika Ministarskog vijeća Europske zajednice. Taj je skup zaključio: da se odmah obustave sve oružane konfrontacije, da se kriza u SFRJ riješi mirnim dogovorima i da, radi tih dogovora, Republika Hrvatska i Slovenija odgode svoje ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti za tri mjeseca. Rat je u Sloveniji time bio obustavljen, ali u Hrvatskoj nije. On se u Hrvatskoj otada još intenzivnije nastavljao.¹⁸¹ Hrvatske oružane snage, koje su svakim danom bivale sve brojnije i jače, pružale su snažne otpore. U jačanju hrvatskog obrambenog otpora velik je prilog dalo i hrvatsko iseljništvo.¹⁸² Republiku Hrvatsku, koje je ispunjavala sve uvjete za međunarodno priznanje, priznale su pojedine zemlje već od kraja lipnja do kraja prosinca 1991. Sredinom siječnja 1992. priznale su je i sve zemlje Europske zajednice, a potom, postupno, i ostale države u svijetu. Dana 22. svibnja 1992. Republika Hrvatska je primljena i u članstvo Ujedinjenih naroda.¹⁸³

U Javnom poduzeću „Narodne novine“ dolazilo je do razrješenja postojećih i imenovanja novih urednika. Tako je npr. Vlada Republike Hrvatske u listopadu 1992. razriješila Srećka Lazića, glavnog i odgovornog urednika službenog glasila „Narodne novine“ i, umjesto njega, imenovala Marijana Prusa. Također je u listopadu 1992. razriješila Asima Crnalića, glavnog i odgovornog urednika izdavačke djelatnosti Javnog poduzeća „Narodne novine“, i – umjesto njega – 18. prosinca 1992. imenovala Ivana Bekavca.¹⁸⁴

Napokon je velikim vojnim akcijama, zvanim „Bljesak“ (početkom svibnja 1995.) i „Oluja“ (početkom kolovoza 1995.) oslobodila sve okupirane prostore od zapadne Slavonije do sjeverne

¹⁸⁰ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 151.

¹⁸¹ ibidem, str. 151 – 152.

¹⁸² ibidem, str. 152.

¹⁸³ ibidem, str. 152.

¹⁸⁴ ibidem, str. 152 – 153.

Dalmacije.¹⁸⁵ Tako je Republika Hrvatska u svom sastavu i pod svojim suverenitetom imala otada svoj sveukupni državni teritorij.

Izgradnja suverene i samostalne hrvatske države – Republike Hrvatske – u uvjetima prijelaza iz jednog u drugi društveni sustav i uz to u ratnim okolnostima, kad je ona trebala braniti i obraniti svoju samostalnost i svoj teritorij (pri čemu je imala velike ljudske žrtve i goleme materijalne štete), nije teklo lako, ni bez problema. „Narodne novine“ nisu politički list i zbog toga u njima nema podataka ni o uspjesima, ni o neuspjesima nove, demokratski izabrane hrvatske vlasti. A velikih je uspjeha bilo i isto tako i velikih problema. Mlada je samostalna i suverena hrvatska država u svojoj tranziciji bila suočena s teškoćama sveobuhvatne uspostave vladavine prava, s mnogim nepodopštinama u pretvorbi društvenog vlasništva u privatno, dioničko i državno vlasništvo, s korupcijom i s raznim oblicima kriminala. Ono, što se po njihovoj zadaći moglo pročitati u „Narodnim novinama“ i što u njima trajno ostaje, bili su razni akti pravne regulative, koji svjedoče o bogatoj aktivnosti Hrvatskoga sabora i hrvatske Vlade.¹⁸⁶

Osim „Narodnih novina“ – kao službenog lista Republike Hrvatske, te raznih tiskаница i drugih tipiziranih obrazaca u jednolistnom, dvolistnom i višelistnom obliku, blok-uveza, rokovnika i slično – Javno poduzeće „Narodne novine“ izdaje i četiri stalna niza knjiga: *Zbirke pravnih propisa – Pojedina zakone (s komentarima ili bez komentara) – Udžbenike za pravne, ekonomske i druge društvene znanosti – Ostalu znanstvenu i stručnu literaturu.*

Direktor Javnog poduzeća „Narodne novine“ do kraja 1994. bio je Stanislav Pavić, a od početka listopada 1994. – Katarina Fuček. Poduzeće je izgradilo svoju novu tiskaru, koja je započela s radom „u drugoj polovici 1998.“ i u „1999. dosegla svoj optimum“. Ta nova tiskara, kao i novoizgrađeno Distributivno središte nalaze se u novozagrebačkom naselju Savski gaj. Od sredine srpnja 2000. – umjesto dotadašnje direktorice Katarine Fuček – novi je direktor Javnog poduzeća „Narodne novine“ Petar Piskač.

Na Vladin prijedlog, Hrvatski je sabor 12. studenog 1999. donio „*Zakon o preoblikovanju Javnog poduzeća „Narodne novine“*“. U čl. 1. tog Zakona određeno je da se Javno poduzeće „Narodne novine“ s p. o. pretvori „u dioničko društvo, čiji je (jedini) dioničar Republika Hrvatska“.¹⁸⁷ Društvo ima 3 djelatnosti (nakladničku, tiskarsku i trgovačku), 3 službe (za pravne, kadrovske i opće poslove; za financijske i računovodstvene poslove; za informacijski

¹⁸⁵ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 154.

¹⁸⁶ ibidem, str. 154 – 155.

¹⁸⁷ ibidem, str. 155.

sustav) i 2 odjela (za gradnju i održavanje; za upravljanje poslovnim objektom „Tiskara i Distributivno skladište“).¹⁸⁸

Osim stalne pretplate na službeni list „Narodne novine“, u koju su uključena sva tijela vlasti, sva javna poduzeća i dionička društva, sve javne ustanove (sudovi, škole, arhivi, znanstveni instituti...), zatim odvjetnici i dr., njihov je integralni sadržaj od uspostave Republike Hrvatske snimljen na CD-ROM-ove, koji se mogu nabaviti u prodajnoj mreži, a njihov je integralni sadržaj dostupan i na internetu.¹⁸⁹

Današnje d.d. „Narodne novine“ snažan je gospodarski subjekt. Razvijajući svoje tri osnovne djelatnosti (nakladništvo, tiskarstvo i trgovina), ovo dioničko društvo ima sve što mu je potrebno za uspješno poslovanje i daljnji razvoj: modernu tiskaru, moderno distributivno središte, potrebne stručne službe, veleprodajne organizacije i prodavaonice. Nazočno je na čitavom teritoriju Hrvatske. Takve poslovne uspone tvrtke „Narodne novine“ ostvarili su i ostvaruju njezini ljudi, koji su imali i imaju viziju njezina razvoja, koji umiju raditi i koji su predani svom poslu.¹⁹⁰

6. Nakladnička kuća Narodne novine

Narodne novine, dioničko društvo za izdavanje i tiskanje službenoga lista Republike Hrvatske, službenih i drugih tiskanica te za trgovanje školskim i uredskim priborom, sa sjedištem u Zagrebu, Savski gaj, XIII. put 6, samostalno su „izdavačko poduzeće“ postale odlukom Vlade NR Hrvatske, 3. srpnja 1952. Sljednik su državnoga privrednog poduzeća Tiskanica, osnovanog 1950. radi "štampanja i raspačavanja tiskanica".

Uspostavom samostalne hrvatske države, u studenom 1990. godine Narodne novine postaju javno poduzeće, a 2000., temeljem posebnog zakona, registrirane su kao dioničko društvo u 100% vlasništvu Republike Hrvatske.

Poslovne aktivnosti Društva odvijaju se kroz tri osnovne djelatnosti koje međusobno čine funkcionalnu cjelinu. To su nakladnička, tiskarska i trgovačka djelatnost.¹⁹¹

¹⁸⁸ Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 156.

¹⁸⁹ ibidem, str. 157.

¹⁹⁰ ibidem, str. 161.

¹⁹¹ Narodne novine d.d., 2020. // Narodne novine. URL: <https://www.nn.hr/hr/o-nama/> (31. 10. 2020.).

Nakladničku djelatnost Narodnih novina d.d. čine tri glavne poslovne aktivnosti:

1. nakladništvo Narodnih novina, službenoga lista RH koji vodi pripremanje, uređivanje i izdavanje tiskanog izdanja Narodnih novina, službenog lista RH, pripremanje, uređivanje i izdavanje tiskanog izdanja Međunarodnih ugovora RH i uređivanje internetskih izdanja Narodnih novina, Međunarodnih ugovora RH i Elektroničkog oglasnika javne nabave RH.
2. nakladništvo pravne biblioteke Narodnih novina d.d. (udžbenici, monografije, komentari zakona, priručnici, zbirke propisa i biblioteka Europsko pravo)
3. program pravne edukacije koji obuhvaća savjetovanja i druge oblike pravne edukacije – seminare i radionice (na seminarima se obrađuju aktualne teme u primjeni izmijenjenih ili novih propisa).¹⁹²

Tiskarska djelatnost je jedna od tri osnovne djelatnosti Narodnih novina d.d. Prvi nakladnik Narodnih novina (Ljudevit Gaj) vlastitu je tiskarnu otvorio 1838. I danas se (od 2005.) Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske, tiskaju u tiskarni Narodnih novina d.d. Uz tiskanje službenog lista RH i njegovog dodatka Međunarodnih ugovora, glavna je zadaća Tiskare proizvodnja tiskanica.¹⁹³

Trgovina je jedna od osnovnih poslovnih aktivnosti Društva. Još je Ljudevit Gaj u prvoj polovici XIX. st. otvorio prvu novinarnicu, što predstavlja početak prodaje i ostvarivanja profita u trgovačkoj djelatnosti nakladnika i tiskara Narodnih novina. Slijedi prva knjigarna, koja odgovara današnjim knjižarama, a davne 1853. Gaj prodaje i školske udžbenike.

Asortiman proizvoda i roba, koje danas komercijala Narodnih novina d.d. tijekom poslovne godine plasira na tržište fizičkim i pravnim osobama, već godinama dostiže broj od približno 20.000 raznih artikala. Među tim artiklima je 2.600 raznih tiskanica proizvedenih u vlastitoj tiskari i kod vanjskih tiskara, specijaliziranih poslovnih partnera.¹⁹⁴

7. Narodne novine i knjižnice

Novine, bez obzira, jesu li pohranjene na papirnome mediju, na mikrooblicima ili pak na digitalnom mediju, osobito su značajna građa za knjižnice. Arhivirani primjerci starih novina

¹⁹² Usp. Nakladnička djelatnost, 2020. // Narodne novine. URL: <https://www.nn.hr/hr/nakladnistvo/> (31. 10. 2020.).

¹⁹³ Tiskarska djelatnost, 2020. // Narodne novine. URL: <https://www.nn.hr/hr/tiskarstvo/> (31. 10. 2020.).

¹⁹⁴ Sektor komercijale, 2020. // Narodne novine. URL: <https://www.nn.hr/hr/komercijala/> (31. 10. 2020.).

važan su izvor znanja i informacija o proteklim vremenima i događajima. Novine su „sirov“ istraživački materijal koji vrlo precizno i sveobuhvatno svjedoči o onome što se pojedincima i društvu događalo, na koji su se način pojedinci i društvo u cjelini zabavljali, kojim su kulturnim vrednotama davali prednost, a koje su zanemarivali te na koji se način u proteklim vremenima vršila ekonomska propaganda. U knjižnicama novine predstavljaju dio kulturne baštine – lokalne, regionalne, nacionalne, a možemo reći i međunarodne. Početkom 20. stoljeća u knjižnicama je papirna novinska građa sve više propadala, a istovremeno je rastao njezin značaj za znanstveno-istraživački rad, osobito u knjižnicama koje imaju arhivsku funkciju. S jedne strane bilo je potrebno ograničiti pristup originalnoj papirnoj građi radi njezine zaštite, a s druge povećati dostupnost sadržajima.¹⁹⁵ Digitalizacija je najsuvremeniji i danas u knjižnicama uveliko prihvaćen način preformatiranja knjižnične građe putem digitalnoga skeniranja.¹⁹⁶ Digitalni mediji kao nositelji informacija imaju određene prednosti. Oni se mogu jednostavno i brzo umnažati, a pri tome se ne oštećuje original. Za pohranu se mogu koristiti različiti elektronički mediji, a prijenos podataka s jednoga medija na drugi vrlo je jednostavan. Na njima se može spremati izuzetno mnogo podataka. Pretraživanje informacija može se obaviti brzo i one su lako dostupne.¹⁹⁷ Većina knjižnica dugo vremena ulaže u digitalne tehnologije kao način boljšeg služenja svojim korisnicima, dodajući vrijednost informacijama i smanjenju troška i truda potrebnoga za rukovanje s tiskanim publikacijama. Tehnologija postoji dugi niz godina te su je knjižnice prihvatile kako bi se lakše snalazile s bibliografskim informacijama u mrežnim bazama podataka, kako bi učinile te baze podataka dostupnima kroz OPAC-e te kako bi nudile svoju građu u digitalnom obliku na internetskim stranicama.¹⁹⁸ Prednosti takve pohrane podataka brojne su. Pored zaštite građe koja je prijeko potrebna za očuvanje nacionalne, kulturne, znanstvene i umjetničke baštine, digitalne zbirke pohranjene na internetu mogu istovremeno čitati brojni korisnici, digitalni zapis ne može se oštetiti korištenjem što je od velike važnosti za knjižnice koje čuvaju obvezni primjerak, pretraživanje informacija učinkovitije je i brže, tekst se može kopirati, ispisivati i slično.¹⁹⁹

S tom namjerom Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu uključila se u projekt digitalizacije starih hrvatskih novina koje je pokrenulo Ministarstvo kulture Republike

¹⁹⁵ Lukačević, S. ; Buljević, J. ; Mokriš, S. Formati digitalnih sadržaja za čuvanje i zaštitu novina u knjižnicama. // *Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema* [online], 19, 1-2(2015), str. 101 – 112. URL: <https://hrcak.srce.hr/239661> (2. 12. 2020.).

¹⁹⁶ ibidem, str. 104.

¹⁹⁷ ibidem, str. 104.

¹⁹⁸ ibidem, str. 105.

¹⁹⁹ Lukačević, S. ; Buljević, J. ; Mokriš, S. Formati digitalnih sadržaja za čuvanje i zaštitu novina u knjižnicama, str. 109. URL: <https://hrcak.srce.hr/239661>. (2. 12. 2020.).

Hrvatske, a dio je nacionalnog projekta digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe *Hrvatska kulturna baština*.²⁰⁰

Portal Stare hrvatske novine predstavlja središnje mjesto pristupa digitaliziranim hrvatskim novinama (od 1789. do 1945. godine) Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i ostalih baštinskih ustanova.²⁰¹

Kriteriji za digitalizaciju uključuju najstarije i najtraženije hrvatske novine, novine koje su snimljene na zahtjev korisnika kao i novine snimljene tijekom ispitivanja skeniranih mikrofilmova.

Za prvu fazu projekta odabrani su naslovi iz 18. i 19. stoljeća među kojima su se našle i *Novine horvatzke* (1835) s prilogom *Danicza horvatzka, slavonska y dalmatinzka* (1835-1848), današnje Narodne novine.²⁰²

Na portalu Starih hrvatskih novina mogu se naći digitalizirane Narodne novine i to od: 6. 1. 1835. – 29. 12. 1835.; 2. 1. 1836. – 18. 1. 1843.; 21. 1. 1843. – 6. 3. 1844.; 9. 3. 1844. – 30. 12. 1846.; 2. 1. 1847. – 30. 6. 1849.; 2. 7. 1849. – 30. 4. 1853.; 2. 5. 1853. – 30. 12. 1860.; 2. 1. 1861. – 9. 9. 1873.; 4. 4. 1882. – 31. 12. 1888.; 2. 1. 1890. – 31. 12. 1892.; 17. 2. 1914.

Ostali primjerci katalogizirani su u katalogu NSK i dostupni korisnicima u papirnatom ili mikroobliku.²⁰³

Knjižnice grada Zagreba također posjeduju primjerke Narodnih novina. Dostupne su korisnicima u papirnatom obliku. Katalogizirane su u katalogu KGZ a građa je dostupna samo u čitaonici Gradske knjižnice a izdanja od 1933. na dalje dostupne su i u knjižnici Božidara Adžije. U katalogu se mogu naći primjerci Narodnih novina od: 6. 1. 1835. – 19. 12. 1835.; 2. 1. 1836. – 18. 1. 1843.; 21. 1. 1843. – 6. 3. 1844.; 9. 3. 1844. – 30. 12. 1846.; 2. 1. 1847. – 30. 6. 1849.; 2. 7. 1849. – 31. 12. 1849.; 2. 5. 1853. – 31. 12. 1860.; 1861 - ; 1851, 1871 – 1887; 1890 – 1896; 1905 – 1983; 1999 – 2020.²⁰⁴

²⁰⁰ Stare hrvatske novine : portal digitaliziranih novina. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2009. URL: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/AboutProject.aspx>. (2. 12. 2020.).

²⁰¹ Stare hrvatske novine : portal digitaliziranih novina. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2009. URL: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Default.aspx>. (2. 12. 2020.).

²⁰² Stare hrvatske novine : portal digitaliziranih novina. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2009. URL: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/AboutProject.aspx>. (2. 12. 2020.).

²⁰³ Vidi: Stare hrvatske novine : portal digitaliziranih novina. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2009. URL: <http://dnc.nsk.hr/>. (2. 12. 2020.). i NSK katalog. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2019. URL: <http://katalog.nsk.hr/>. (2. 12. 2020.).

²⁰⁴ Vidi: Katalog Knjižnica grada Zagreba. // Knjižnice grada Zagreba. 1999. – 2020. URL: <https://katalog.kgz.hr/>. (2. 12. 2020.).

Knjižnica Filozofskog fakulteta na svom pretraživaču nudi digitalizirane primjerke starih Narodnih novina poveznicom na NSK.

Knjižnica i čitaonica Fran Galović u Koprivnici pohranjuje Narodne novine u papirnatom i djelomično u elektroničkom obliku. Građa u elektroničkom obliku je katalogizirana i nalazi se na jednom CD-ROMu. To su primjerci iz 2005. godine.

Gradska knjižnica Marka Marulića u Splitu nema katalogizirane Narodne novine.

Gradska knjižnica Rijeka čuva primjerke iz 1963. pa sve do 2019. godine, koji se nalaze u katalogu knjižnice.

Gradska knjižnica i čitaonica Metel Ožegović u Varaždinu ima u svom katalogu Narodne novine iz 1949. pa do godine 2018. U katalogu su vidljivi CD-ROMovi s Narodnim novinama iz 2002. godine, zatim 1990. – 1998., 1999., 2000., 2001., 2003., 2004., 2005., 2006., 1990. – 2005.

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek u katalogu ima Narodne novine iz 2005. godine sve do 2021. Također posjeduje izdanja u elektroničkom obliku, na CD-ROMu. Primjerke iz 1990. – 1999. godine.

Narodna knjižnica Petar Preradović u Bjelovaru ima katalogizirane Narodne novine iz 1960. godine sve do 2014. godine. Također ima digitalizirane Novine u elektroničkom obliku, na CD-ROMu (primjerci iz 2002.) i DVD-ROMu (primjerci od 1990. do 2005.).

Gradska knjižnica Slavonski Brod nema katalogizirane Narodne novine .

Dubrovačke knjižnice Dubrovnik nemaju u svom katalogu Narodne novine.

Gradska knjižnica i čitaonica Pula nema katalogizirane Narodne novine.

Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić u Karlovcu ima katalogizirano nekoliko primjeraka iz 1837. godine, zatim od 1990. do 2019.

Gradska knjižnica Krapina nema katalogizirane Narodne novine.

Samostalna narodna knjižnica Gospić nema u svom katalogu navedene Narodne novine.

Knjižnica Nikola Zrinski u Čakovcu nema katalogizirane Narodne novine.

Gradska knjižnica i čitaonica Požega nema katalogizirane Narodne novine.

Narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak nema katalogizirane Narodne novine.

Gradska knjižnica Juraj Šižgorić Šibenik u svom katalogu ima katalogizirane Novine iz 1980. sve do 2002. godine. Također posjeduje katalogizirane primjerke na CD-ROMovima od 1990. do 2003, i DVD-ROMu od 1990. do 2005.

Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica posjeduje katalogizirani DVD-ROM primjeraka Novina 1990. – 2005., CD-ROM Novina iz 2004., 2005., 2006.

Narodna knjižnica i čitaonica Vinkovci ima u katalogu Narodne novine iz 1992. do 1996. Također imaju katalogizirane CD-ROMove Novina iz 1990. – 1998. i 1999. i 2001. – 2002.

Gradska knjižnica Zadar ima katalogizirane Narodne novine iz 1999. godine, zatim od 2015. do 2021.

Zadaća je suvremenih knjižnica pomoći osobnom razvoju građana i razvoju njihovih zajednica osiguravanjem i pružanjem potrebnih informacija. Za svakodnevni je život i rad građana važno da imaju pristup službenim publikacijama koje donose informacije iz djelokruga rada tijela javne vlasti pa ta kategorija publikacija mora biti zastupljena u knjižničnim zbirkama. Smjernice Vijeća Europe o knjižničnom zakonodavstvu i politici u Europi (2000.) izrijeком kažu da vlade moraju dopustiti i omogućiti pristup svojim informacijama. Pristup službenim publikacijama i informacijama smatra se osnovnom knjižničnom uslugom, što obično znači i besplatnom.²⁰⁵

Od 20 gradskih knjižnica, koje su ovdje navedene, po uzoru na istraživanje iz 2002. godine²⁰⁶ – sve primaju Narodne novine (osim knjižnice u Dubrovniku i Krapini koje nisu odgovorile na anketna pitanja iz istraživanja pa taj podatak nije poznat). To su knjižnice koje obavljaju županijsku matičnu djelatnost. U spomenutom istraživanju iz 2002. postavljeno je i pitanje posjeduju li knjižnice Narodne novine na CD-ROMu, na što je njih sedam odgovorilo pozitivno. Stanje je i danas ostalo nepromijenjeno, barem koliko se može vidjeti iz njihovih mrežnih kataloga. Pregledavajući kataloge 20 županijskih matičnih knjižnica utvrdila sam da njih 11 ima katalogizirane Narodne novine. Od toga, neke knjižnice ih djelomično odnosno povremeno katalogiziraju, a neke to rade kontinuirano i ažurno. Preostalih devet ne stavlja Novine u svoje kataloge.

Narodna je knjižnica oduvijek bila važan izvor informacija za sve građane, ona je "mjesno obavijesno središte", te bi kao takva trebala osigurati pristup, između ostaloga, i svim izvorima

²⁰⁵ Horvat, A. ; Nebesny, T. ; B. Badurina. Dostupnost službenih publikacija u narodnim knjižnicama u Hrvatskoj. // Slobodan pristup informacijama : 2. i 3. okrugli stol : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 46.

²⁰⁶ ibidem, str. 46 – 53.

informacija o lokalnoj, regionalnoj i široj zajednici, odnosno službenim informacijama.²⁰⁷ Barem što se tiče Narodnih novina kao službenog lista RH i većih knjižnica u republici, taj kriterij je zadovoljen. Danas su Narodne novine dostupne i na webu nakladnika Narodne novine. Tu se mogu pretražiti sva izdanja od 1990. godine na dalje a pristup je besplatan. Time je kriterij, po kojem svaki građanin ima pravo na pristup službenim informacijama, zadovoljen ne samo za knjižnice već i za sve korisnike.

8. Zaključak – Značaj Narodnih novina za suvremenu Hrvatsku

Novine hrvatzke pokreće Ljudevit Gaj 6. siječnja 1835. u Zagrebu, najprije na kajkavskom a zatim od iduće godine na štokavskom jeziku i s čestim promjenama imena ovisno o okolnostima, te time utire put modernom političkom novinstvu u Hrvatskoj.²⁰⁸ Javljaju se u vrijeme kada u Zagrebu nije bilo novina na hrvatskom jeziku. Važno je to danas za naš standardni jezik jer je tada u Banskoj Hrvatskoj službeni jezik još uvijek bio latinski. Vrijeme je to snažnog pokušaja nametanja mađarizacije i germanizacije u rascjepkanim hrvatskim zemljama. Stoga je značajna činjenica ta da iako su Novine smjele donositi samo već objavljene vijesti, smjele su to donositi hrvatskim jezikom²⁰⁹, kako ističe Sanda Ham. Narodne novine stekle su značajno mjesto u hrvatskom javnom i političkom životu. U njima su pisali hrvatski publicisti i političari pretežno mlađe generacije koji su prihvatili vrijednosti građanskog društva.²¹⁰ Svojim su publicističkim djelovanjem pokazali tipične karakteristike modernog novinstva, a kasnije i drugih medija, tj. da djelomično slijede javno mijenje, a djelomično ga oblikuju i/ili usmjeravaju. Zagrebačke su novine značajno pridonijele mobilizaciji hrvatskog javnog mijenja, jačanju hrvatskog nacionalizma u javnom životu još pretežno feudalno-staleškog hrvatskog društva i uspješnijoj obrani od mađarske politike, koja je nastojala ukinuti hrvatsku municipalnu samoupravu i uključiti Hrvatsku u jedinstvenu mađarsku državu od Karpata do Jadrana.²¹¹ Uz prikazivanje važnih povijesnih zbivanja o kojima svjedoče *Narodne novine*, istaknuto bi mjesto u toj slici Hrvatske zauzimali i umjetnički tekstovi, od *Horvatske domovine (Lijepe naše)* do Matoševih tekstova, znanstveno stručni i politološki tekstovi Ante

²⁰⁷ Belan-Simić, A ; Sviben, Z. Službene informacije na mrežnim stranicama narodnih knjižnica u Hrvatskoj. // Slobodan pristup informacijama : 2. i 3. okrugli stol : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 54.

²⁰⁸ Usp. Markus, T., Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine : izabrani članci. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2005. Str. 11.

²⁰⁹ Usp. Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 178.

²¹⁰ Usp. Markus, T., Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine, str. 12.

²¹¹ Markus, T., Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine, str. 12.

Starčevića i prvi historiografski tekstovi Franje Račkoga. Svi su oni, uz mnoge druge hrvatske odličnike, objavljivali u *Narodnim novinama*.²¹² *Narodne novine* bolje nego ijedan drugi izvor prate hrvatski život i njegove mijene. I same su bile podložne mnogim promjenama, samo hrvatski jezik, kao dom svoga bića, nisu nikad napuštale. Mijenjale su se države, politike i ideologije – sve je to ostavilo svojih tragova u *Novinama*, ali one svoju osnovnu misiju – donijeti općenitu ili službenu vijest na hrvatskom jeziku – nikad nisu napuštale. I nisu prestajale izlaziti. Povijest *Narodnih novina* povijest je i Novina i naroda i jedinstvenog jezika toga naroda, ukratko hrvatska povijest. – navodi Vladimir Šeks u predgovoru Zbornika 170. obljetnice *Narodnih novina* te nastavlja – Nijedna Hrvatska institucija ne sadrži u sebi toliku isprepletenost bitnih značajki narodne povijesti, ponekad više prateći događaje, a u drugim vremenima više ili isključivo službene obavijesti. Bilo je razdoblja u kojima su na svojim stranicama istodobno donosile i jedno i drugo.²¹³

U književnom podlisku Danici nije bilo političkih vijesti, ali svojim je domoljubnim i narodnosno zanesenim književnim priložima, i naglasiti valja – na hrvatskom jeziku, Danica bila jača od političkih vijesti. Novine i Danica u burno ilirsko doba nisu imale samo čitatelje, nego sljedbenike – bili su glasilo ilirskoga pokreta. Zahvaljujući moći koje su imale, slovopisna i jezična reforma koju su proveli Lj. Gaj i V. Babukić na stranicama Danice, postala je općeprihvaćena – ne samo jer je objavljena u književnom podlisku Novina, nego jer su ju Novine prihvatile kao svoju književnojezičnu stilizaciju, i kao takvu ju nametnule svojem čitateljstvu. Budući da su pravopisno-jezične reforme provedene u *Novinama* i *Danici* i danas u samim temeljima našega suvremenoga jezika, doista se s pravom može govoriti o nemjerljivo velikoj ulozi *Narodnih novina* u oblikovanju hrvatskoga književnoga jezika – kao stvaratelju i pronositelju hrvatske književnojezične norme.²¹⁴ Iako su ponekad bile pod znatnim utjecajem ideologija i različitih politika, pa i onih kojima je smetao i hrvatski jezik i hrvatski nacionalni identitet, taj jezik nikad nisu napustile ni izdale.²¹⁵

Iako *Narodnim novinama* ne pripada čast da budu prve novine na hrvatskom jeziku, pripada im čast da budu najdugovječnije jer još uvijek izlaze. Danica je čast prvakinje izborila, prvi je književni list na hrvatskom jeziku u nas. Izlazila je u tri navrata pod različitim nazivima, 1835.-1849., 1853., 1863.-1868.²¹⁶

²¹² *Narodne novine* : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 17.

²¹³ *ibidem*, str. 17.

²¹⁴ *Narodne novine* : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 178.

²¹⁵ *Narodne novine* : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 18.

²¹⁶ *ibidem*, str. 166.

Danas *Narodne novine* imaju drukčiju, ali ne manje važnu zadaću. Kao službeni list hrvatske države snažan su oslonac njezinu pravnom poretku. Ustav Republike Hrvatske propisuje da se, prije nego što stupe na snagu zakoni i drugi propisi državnih tijela, objavljuju u *Narodnim novinama*, jer samo objavljeni zakon obvezuje.

Narodne novine u narod unose punu informaciju o zakonodavnoj djelatnosti države.²¹⁷ Budući da je pred svakim državljaninom norma da ga nepoznavanje zakona ne će osloboditi odgovornosti za njegovo kršenje, državljani moraju moći upoznati te zakone, a država im u tomu mora što više pomagati. Službeni list RH, *Narodne novine*, dakle, upravo tomu služi, objavljuje zakone i druge zakonom propisane obavijesti raznih tijela državne vlasti, ne samo na tradicionalan način, otiskom na papiru, nego i u novim medijima, koje je donijela informatička revolucija.²¹⁸

Narodne novine su jedinstven primjer kontinuiteta imena i vršenja najodgovornijeg državnog posla tiskanja zakona i propisa u tom relativno dugom odsječku vremena, od praskozorja modernih novodobnih nastojanja utemeljiti hrvatsku državu u prvoj polovici 19. stoljeća, do naših dana u kojima smo ostvarili samostalnu, nezavisnu i slobodnu Republiku Hrvatsku. Tu burnu prošlost do naših dana *Narodne novine* su pratile, bilježile, svjedočile pa se može slobodno ustvrditi da se povijest moderne Hrvatske neće moći istraživati bez uvida u tone pravnog štiva tiskanog u službenom listu Hrvatske²¹⁹, tvrdi Zvonimir Šeparović.

Narodne novine člankom 90. Ustava Republike Hrvatske proglašene su službenim novinama, odnosno „službenim listom“.²²⁰

Tu je velika, značajna, važna uloga *Narodnih novina* u javnom životu i funkcioniranju države. Taj izuzetan položaj nameće i osobitu odgovornost uredništvu i djelatnicima službenog lista Republike. Jezik službenog lista, jezik je prava, pun stručnih pravnih pojmova i termina. Hrvatska pravna terminologija bila je pod jakim utjecajem stranoga prava u prvom redu rimskoga prava, potom njemačkoga i austrijskoga prava, a poslije 1945. godine i ruskoga prava. Nametali su se srbizmi. S druge strane upravo u Hrvatskom Saboru i *Narodnim novinama* nalazimo vrlo bogatu nacionalnu hrvatsku pravnu terminologiju, izvorno hrvatsko nazivlje.²²¹ *Narodne novine* danas, i kao službeni list države Hrvatske, i kao uspješno dioničko društvo, koje uz nakladništvo uspješno razvija, između ostalog i tiskarstvo, imaju zadatak ne samo

²¹⁷ ibidem, str. 16.

²¹⁸ ibidem, str. 16 – 17.

²¹⁹ ibidem, str. 215.

²²⁰ ibidem, str. 217.

²²¹ *Narodne novine* : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005., str. 217.

objavljivati ažurno i uredno sve zakone, nacionalne i međunarodne, i druge propise, ali i objavljivati komentare naših i međunarodnih zakona i propisa, ukazivati na moderna europska i druga rješenja i utemeljiti posebnu biblioteku o ljudskim pravima.²²² Nekada, u prvim godinama rada Narodnih novina, skromna izdavačka djelatnost, koja je izdavala službeni list, prerasla je u značajnu izdavačku djelatnost: izdavanje Zbirke pravnih propisa, zakona, komentara zakona, udžbenika iz područja pravnih i ekonomskih znanosti, stručnih časopisa i dr.²²³ Narodne novine su na tom području postale aktualne, a svojim izdanjima od velike koristi onima kojima su namijenjene.²²⁴

Narodne novine kao službeno glasilo Republike Hrvatske postale su čuvar hrvatskog jezika kroz čitavu našu burnu povijest. Danas su one i čuvar zakona, također i čuvar temeljnih ljudskih prava i sloboda, prava na slobodan pristup informacijama. Narodne su se novine kroz brojna desetljeća, pa i više od jednog stoljeća, ustoličile kao čvrsta državna nacionalna institucija. Njihovo značenje, vrijednost, kvaliteta pa i korisnost raste kako se pridaje važnost zakonima i propisima u pravno uređenoj državi, u kojoj zakon i red trebaju biti vrlo bitni osobito stoga što je ona sada dio jedne veće, europske obitelji. Stoga im značenje i dalje raste, u državi koja treba poštovati temeljna ljudska prava, njegove slobode i dostojanstvo svakog čovjeka. Ne čudi zato što su knjižnice, koje su oduvijek bile važan izvor informacija za građane, prepoznale vrijednost Narodnih novina i stoga uvrstile u osnovnu knjižničnu uslugu kao značajniju službenu publikaciju te ih već desetljećima nabavljaju i pohranjuju u svom knjižničnom fondu. Danas su pohranjene i dostupne u Hrvatskom arhivu weba.²²⁵

²²² ibidem, str. 220.

²²³ ibidem, str. 244.

²²⁴ ibidem, str. 244.

²²⁵ Vidi: Hrvatski arhiv weba. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2021. URL: <https://hawnsk.hr/rezultati-pretrazivanja>. (16. 4. 2021.).

9. Literatura:

1. Belan-Simić, A. ; Sviben, Z. Službene informacije na mrežnim stranicama narodnih knjižnica u Hrvatskoj. // Slobodan pristup informacijama : 2. i 3. okrugli stol : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.
2. Bratulić, J. Hrvatsko devetnaesto stoljeće : politika, jezik, kultura. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2018.
3. Despalatović, E. M. Ljudevit Gaj i ilirski pokret. Zagreb : Srednja Europa, 2016.
4. Horvat, A. ; Nebesny, T. ; Badurina, B. Dostupnost službenih publikacija u narodnim knjižnicama u Hrvatskoj. // Slobodan pristup informacijama : 2. i 3. okrugli stol : zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.
5. Horvat, J. Ljudevit Gaj : njegov život, njegovo doba. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1975.
6. Horvat, J. Povijest novinstva Hrvatske 1771 – 1939. Zagreb : Stvarnost, 1962.
7. Hrvatski arhiv weba. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 2021. URL: <https://haw.nsk.hr/rezultati-pretrazivanja>. (16. 4. 2021.).
8. Katalog Knjižnica grada Zagreba. // Knjižnice grada Zagreba. 1999. – 2020. Dostupno na: <https://katalog.kgz.hr/>. (2. 12. 2020.).
9. Lukačević, S. ; Buljević, J. ; Mokriš, S. Format digitalnih sadržaja za čuvanje i zaštitu novina u knjižnicama. // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema [online], 19, 1-2(2015), str. 101 – 112. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/239661> (2. 12. 2020.).
10. Macan, T. Povijest hrvatskoga naroda. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992.
11. Markus, T. Zagrebački politički listovi 1848.-1850. godine : izabrani članci. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2005.
12. Martinčić, I. Hrvatski preporod : temeljni programski tekstovi, svezak I. Zagreb : Erasmus naklada, 1994.
13. Narodne novine d.d.. // Narodne novine. 2020. Dostupno na: <https://www.nn.hr/hr/ot-nama/> (31. 10. 2020.).
14. Narodne novine : zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835. – 2005. Zagreb : Narodne novine, 2005.
15. NSK katalog. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu 2019. Dostupno na: <http://katalog.nsk.hr/>. (2. 12. 2020.).

- 16.** Stare hrvatske novine : portal digitaliziranih novina. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu 2009. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/>. (2. 12. 2020.).
- 17.** Šurmin, Đ. Hrvatski preporod : od godine 1790. do 1836. Zagreb : Tisak dioničke tiskare, 1903.